

Research Article

Dor: 20.1001.1.25385968.1401.17.3.7.1

Spatial Analysis of Facilities and Tourism Services with Emphasis on Spatial Planning (Case Study: Zanjan, Tarem. Masoulele Tourism Axis)

Mohammad Javad Abbasi^{1*}, Jila Sajjadi², Ali Abdollahi³ & Mohammadtaghi Razavian⁴

1. Ph. D Department of Geography & Spatial Planning, Faculty of Earth Sciences, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

2. Associate Professor Department of Human Geography & Spatial Planning, Faculty of Earth Sciences, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

3. Assistant Professor Department of Management & Accounting, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

4. professor of Department of Human Geography & Spatial Planning, Faculty of Earth Sciences, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

* Corresponding author: Email: MO_Abbasi@sbu.ac.ir

Receive Date: 18 June 2019

Accept Date: 13 November 2019

ABSTRACT

Introduction: The spatial structure of resource capacity and the desirability of access to tourism facilities and services play an important role in the sustainable and balanced development of a tourism axis. The direction of this research is based on the analysis of the spatial structure governing the tourism axis based on the functional structural scanning approach in order to move towards the spatial planning of tourism.

Research aim: The current research aims to analyze the spatial structure governing the tourism axis of Zanjan, Tarem, Masuleh along with; Analyzing structural barriers and facilitators in line with the implementation of spatial planning, as well as analyzing the state of utilization of resource capacity and access to tourism services and facilities in this axis.

Methodology: This article is descriptive-analytical. Collecting the required information has been obtained through documentary and field methods. In this research, first of all, the spatial analysis of the structures and functions of the studied tourism axis is discussed based on the structural-functional scanning approach, and in the next step, the effective quantitative criteria in tourism services and facilities are listed by using the Delphi method and library studies and by applying the opinions of experts. All of these criteria were obtained and the data corresponding to the criteria, the spatial data of the region were collected.

Studied Areas: The geographical area of this research is Zanjan Tarem Masuleh tourism center.

Results: The spatial structure of this axis involves structural barriers and external forces, including institutional and legal barriers, social and cultural barriers, environmental and ecological barriers, service barriers, economic barriers, especially: centralization with sectoral and top-down relationships, regional inequality, weakness Local governance and also has functional areas such as: physical-infrastructure and man-made base, cultural and social base, historical base of tourism-oriented attractions, new network functions and tourism skill base (production, job creation, entrepreneurship), positive change in The supply and demand pattern of tourism workforce, the dynamics of population flows and local economy, the local economic and social capacities and the role of youth and women are in line with the implementation of spatial planning.

Conclusion: Spatial stratification of access to the services and facilities studied in GIS software shows that with the distance from the provincial centers to the surrounding cities, the infrastructural possibilities and tourist facilities of the tourist centers also decrease in the same ratio and the structure of concentration decreases. and one-way and plan-oriented spatial relations; In the tourism axis under study, it has become the basis for the non-realization of spatial planning in the area.

KEYWORDS: Menarid international project, development of local communities, rural development, Hamon

فصلنامه علمی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی
دوره ۱۷، شماره ۳ (پیاپی ۶۰)، پاییز ۱۴۰۱
شاپای چاپی ۰۵۹۶۸-۲۵۳۵ شاپای الکترونیکی ۰۵۹۵۵X-۲۵۳۸
<http://ishsp.iaurasht.ac.ir>
صص. ۷۹۱-۷۷۳

Dor: 20.1001.1.25385968.1401.17.3.7.1

مقاله پژوهشی

تحلیل فضایی تسهیلات و خدمات گردشگری با تأکید بر برنامه‌ریزی فضایی (مورد پژوهی: محور گردشگری زنجان - طارم - ماسوله)

محمدجواد عباسی^۱، ژایلا سجادی^۲، علی عبدالهی^۳، محمدتقی رضویان^۴

۱. دانش آموخته دکتری، گروه جغرافیای انسانی و آمایش، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
  ۲. دانشیار گروه جغرافیای انسانی و آمایش، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
  ۳. استادیار گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
  ۴. استاد گروه جغرافیای انسانی و آمایش، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
- * نویسنده مسئول: Email: MO_Abbasi@sbu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۲۸ خرداد ۱۳۹۸
تاریخ پذیرش: ۲۳ آبان ۱۳۹۸

چکیده

مقدمه ساختار فضایی، ظرفیت منابع و مطلوبیت دسترسی به تسهیلات و خدمات گردشگری در توسعه پایدار و متوازن یک محور گردشگری نقش مهمی دارد. جهت دهی این پژوهش با تحلیل ساختار فضایی حاکم بر محور گردشگری بر اساس رویکرد پویای ساختاری-کارکردی به منظور حرکت به سمت برنامه‌ریزی فضایی گردشگری است.

هدف: پژوهش حاضر با هدف تحلیل ساختار فضایی حاکم بر محور گردشگری زنجان، طارم، ماسوله به همراه؛ تحلیل موانع ساختاری و تسهیل‌گرها در راستای پیاده سازی برنامه‌ریزی فضایی، همچنین تحلیل وضعیت بهره‌مندی ظرفیت منابع و دسترسی خدمات و تسهیلات گردشگری مراکز این محور می‌باشد.

روش‌شناسی تحقیق: مقاله حاضر توصیفی-تحلیلی است. جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز از طریق روش‌های اسنادی و میدانی بدست آمده است. در این پژوهش ابتدا به تحلیل فضایی ساختارها و کارکردهای محور گردشگری مورد مطالعه بر اساس رویکرد پویای ساختاری-کارکردی پرداخته شده و در مرحله بعد معیارهای کمی موثر در خدمات و تسهیلات گردشگری با استفاده از روش دلفی و مطالعات کتابخانه‌ای شناسایی و با اعمال نظر کارشناسان فهرست کاملی از این معیارها به دست آمد و داده متناسب با معیارها، داده‌های مکانی سطح منطقه جمع‌آوری شدند.

قلمرو پژوهش: قلمرو جغرافیایی این پژوهش محور گردشگری زنجان-طارم-ماسوله می‌باشد.

یافته‌ها: ساختار فضایی این محور درگیر موانع ساختاری و نیروهای بیرونی از جمله موانع نهادی و حقوقی، موانع اجتماعی و فرهنگی، موانع محیطی و بوم‌شناختی، موانع خدماتی، موانع اقتصادی بویژه: تمرکزگرایی با روابط بخشی و بالا به پایین، نابرابری ناحیه‌ای، ضعف حکمروایی محلی و همچنین دارای عرصه‌های عملکردی از قبیل: بستر کالبدی-زیرساختی و انسان‌ساخت، بستر فرهنگی و اجتماعی، بستر تاریخی جاذبه‌های گردشگری محور، کارکردهای جدید شبکه و بستر مهارت گردشگری (تولید، اشتغالزایی، کارآفرینی)، تغییر مثبت در الگوی عرضه و تقاضای نیروی کار گردشگری، پویایی جریانهای جمعیتی و اقتصاد محلی، ظرفیت‌های اقتصادی و اجتماعی محلی و نقش‌پذیری جوانان و بانوان در راستای پیاده سازی برنامه‌ریزی فضایی می‌باشد.

نتایج: پهنه بندی فضایی مطلوبیت دسترسی به خدمات و تسهیلات محور مورد مطالعه در نرم افزار GIS نشان می‌دهد که با فاصله گرفتن از مراکز استان به سمت شهرستان‌های اطراف، از امکانات زیرساختی و تسهیلات گردشگری محورهای گردشگری نیز به همان نسبت کاسته می‌شود و ساختار تمرکزگرا و روابط فضایی یک سویه و طرح محور؛ در محور گردشگری مورد مطالعه زمینه ساز تحقق نیافتن برنامه‌ریزی فضایی در ناحیه شده است.

کلیدواژه‌ها: سطح بندی فضایی، محور گردشگری، تکنیک کوپراس، GIS

مقدمه

گردشگری، با توجه به آثار مثبت و ارتباط آن با سایر بخش‌های اقتصادی (Kastenholz et al., 2012: 212) به‌عنوان مولد فرصت‌های اشتغال و درآمد مطرح است (Nagaraju & Chandrashekhara, 2014: 42; Zeglen & Grzywacz, 2015: 26) و بیش از هر فعالیت دیگری به گردش پول، سرمایه و ارز در سطح محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی کمک می‌کند (De Vita, 2014; Tang, 2013) از این‌رو؛ فعالیت گردشگری به مثابه ابزار بزرگ رشد اقتصادی منطقه‌ای در بسیاری از کشورهای دنیا توجه شده است (World Bank, 2015; Nemirschi & Boukas & Ziakas, 2013: 233). برای مثال، از نظر برخی محققان (Seidl et al, 2006:214) الگوهای نوین توسعه بر مدار توسعه گردشگری و بهره‌گیری از تنوع‌های مکانی- فضایی استوار هستند. بنابراین، شناسایی ظرفیت و توان فضاهای جغرافیایی در کانون توجه برنامه‌ریزان توسعه جهت جذب سرمایه و سرمایه‌گذاری قرار دارد (تقی‌لو، ۱۳۹۶: ۳۶۴) و وجود تسهیلات و خدمات گردشگری مناسب در هر منطقه قطعاً بر میزان تقاضای جاذبه‌های گردشگری، موثر است (احمدی‌میرقاند، ۱۳۹۷: ۳۱۱) کیفیت بالای تسهیلات و خدمات گردشگری (شمس‌الدینی و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۷۴)، تنوع فعالیت‌ها و جاذبه‌ها نیز برای گردشگران می‌تواند باعث انگیزش بیشتر آنان و بازگشت دوباره (وفاداری) گردشگران گردد (حسام، ۱۳۹۶: ۸۹۶؛ حسینی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۴۵). همچنین؛ با بررسی میزان نابرابری‌ها در توزیع خدمات و شناسایی الگوی فضایی بی‌عدالتی در سطح منطقه؛ می‌توان پی برد چه تسهیلات، زیرساخت‌ها و خدماتی وضعیت مناسبی و نامناسبی دارند (De Montis, 2013: 56)، که پیش نیاز عوامل فوق، شناسایی اولیه توزیع فضایی تسهیلات و خدمات گردشگری است (فرجی‌ملایی، ۱۳۹۴: ۲۸۰). چرا که نابرابری فضایی و نحوه پراکنش و تسهیلات و خدمات گردشگری، در تقاضا و مدت زمان ماندن گردشگران و در نتیجه اقتصاد گردشگری نقش مهمی دارد (رضائی‌پور، ۱۳۹۶: ۱۴۷). در این نگاه، نحوه قرارگیری (مکان‌یابی) تسهیلات، زیرساخت‌ها و خدمات در فضای جغرافیایی، بسته به پراکنش و توزیع فضایی آنها، می‌تواند کاهش یا افزایش فضای خدماتی و تغییر الگوی رفتاری گردشگران را به همراه داشته (تقویلی، ۱۳۹۰: ۲۰۳) و ضمن تأمین رضایت‌مندی گردشگران؛ تقاضای سفر را افزایش دهد (بزم‌آورد، ۱۳۹۴: ۳). حتی می‌تواند اثرگذار در عواملی همچون ارتقای کیفیت زندگی ساکنین محلی باشد (بیگدلی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۹۹) دولت نیز می‌تواند به‌عنوان تأمین‌کننده تسهیلات و خدمات گردشگری و نظارت بر اجرای کار در کنار بخش خصوصی تکمیل‌کننده فرآیند اجرای گردشگری بسیار موثر باشد (رضائی، ۱۳۹۷: ۹۶۴). استفاده از نمادهای تاریخی و فرهنگی برای تقویت تسهیلات و خدمات گردشگری و افزایش جاذبه‌های انسان‌ساخت از عوامل نهان اما بسیار مهم این مقوله است (شماعی و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۳۸). همچنین عدم تغییر در تسهیلات و خدمات گردشگری، به‌واسطه عدم تمایل به سرمایه‌گذاری در زمینه تسهیلات گردشگری و زیرساخت‌ها مانعی برای توسعه گردشگری و عامل یک نابرابری فضایی خواهد بود (رضائی‌پور، ۱۳۹۷: ۳۹۷). در جدول زیر به یک نوع تقسیم‌بندی از تسهیلات و خدمات گردشگری نرم و سخت اشاره می‌شود (جدول ۱).

جدول ۱. انواع تسهیلات و خدمات گردشگری

تسهیلات و خدمات نرم گردشگری	تسهیلات و خدمات سخت گردشگری
- اطلاع‌رسانی و تبلیغات در سطح کلی و بین‌المللی	- گسترش راه‌ها و حمل‌ونقل
- مدیریت مناسب در بخش‌های مختلف گردشگری	- سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و دولتی در جهت توسعه فرودگاه‌ها، هتل‌ها،
- ایجاد امنیت برای مردم و گردشگران	رستوران‌ها و جاذبه‌ها
- آموزش و فرهنگ‌سازی به مردم جامعه	- بهبود اماکن تاریخی، مراکز فرهنگی، فراغتی و ورزشی
- بهداشت در صنعت گردشگری	
- گردشگری الکترونیک	

منبع: اقتباس از جعفری مهربادی و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۹۵

اما به نظر می‌رسد؛ این نابرابری‌های فضایی در توزیع تسهیلات و خدمات گردشگری؛ بیش از هر عاملی ناشی از نبود رویکردی فضا محور و نظام‌مند، نگاهی بلندمدت و خلاء ناشی از فقدان برنامه‌ریزی فضایی در نظام برنامه‌ریزی است (بیات، ۱۳۹۷: ۱۱) به عبارتی؛ اشتیاق به فضا مند شدن (Spatiality) در برنامه‌ریزی گردشگری کندتر است (Davoudi et al., 2008: 19) در این میان، برنامه‌ریزی فضایی در راستای مرتفع نمودن چالش‌های فوق؛ اهداف زیر را دنبال می‌کند: ۱. اصلاح ساختارهای فضایی با توجه ویژه به بستر طبیعی و ویژگی‌های اجتماعی و فضایی (منطقه، ناحیه، شهر و روستا)؛ ۲. برنامه‌ریزی جهت انتظام مکانی - فضایی فعالیت‌های مختلف اجتماعی - اقتصادی در سطوح مختلف سرزمین؛ ۳. نظم‌بخشی به روابط و کارکردهای فضایی (سعیدی، ۱۳۹۱: ۱۳) که در قالب توسعه پایدار و برای یکپارچه کردن ابعاد پایداری محیطی - بوم‌شناختی و پایداری اجتماعی - اقتصادی عمل می‌کند (بیات، ۱۳۹۷: ۳۱۵). از آن‌جا که ویژگی توسعه متوازن منطقه‌ای، جامع بودن و محدود نشدن به جنبه‌های اقتصادی صرف و الویت دادن به توزیع

عدالانه تسهیلات و خدمات در همه مناطق در مقایسه با کمتر شدن تفاوت بین معیارهای زندگی است؛ در این راستا آلبرشت (۲۰۱۵) عقیده دارد که انگیزه‌ها برای استفاده از برنامه‌ریزی فضایی در عمل متفاوت است؛ اما بطور کلی اهداف زیر را شامل می‌شود: ۱. ایجاد نگاه چالش برانگیز، منسجم و هماهنگ؛ ۲. قالب‌بندی منطق فضایی بلندمدت یکپارچه شده برای کاربری زمین، حفظ منابع، توسعه پایدار، کیفیت فضایی و پایداری و عدالت؛ ۳. تقویت عمل محوری فراسوی اندیشه یکپارچه شده برای کاربری زمین، حفظ منابع، ارتقای حکمرانی باز و چند سطحی (Albrecht, 2015: 511). شاید این گفته شیف^۱ که جغرافیا زمانی علم محسوب می‌شود که بر آرایش فضایی پدیدارها در حوزة معین تأکید کند نه بر خود پدیدارها، دلیل محکمی بر این ادعا باشد (احدزاد و همکاران، ۱۳۹۱: ۹۰).

بنابراین؛ توسعه متوازن و پایدار منطقه‌ای، پیشرفت و توسعه هماهنگ و یکپارچه همه ارکان سازمان فضایی یک منطقه گردشگری شامل: ساختارهای کالبدی فیزیکی، ساختارهای محیطی - بوم‌شناختی، ساختارهای اقتصادی و ساختارهای اجتماعی - فرهنگی و ساختارهای نهادی - سیاسی متناسب با ظرفیت‌ها و استعدادهای درونی سرزمین است (European Commission, 1997) و نگرش‌های نو در حوزة جغرافیای انسانی؛ مفهوم عمدتاً محیط‌زیستی و اقتصادی توسعه متوازن و پایدار منطقه‌ای را به عدالت فضایی تعبیر نموده و آن را نتیجه کنش ساختارها و فرایندهای فضایی می‌داند که می‌تواند به برقراری فضاهای بی‌عدالتی و تولید عدالت فضایی در یک جامعه منتهی نماید (Smith, 2008: 7; Harvey, 1996: 344-357) و داگلاس نیز عقیده دارد که برنامه‌ریزی فضایی جدید از جامعه مدنی نشأت می‌گیرد و جایی برای اقتصاد دولتی یا خصوصی صرف دیگر نیست (Douglass, 2007). همچنین؛ طبق رویکرد پویا ساختاری - کارکردی سعیدی (۲۰۱۱) میان اجزای ساختاری و کارکردی تمام پدیده‌های جغرافیایی نوعی پیوند تنگاتنگ و غیرقابل انکار هم به وجه عمودی و هم افقی برقرار است. این رویکرد که بر مبنای اندیشه منطقی - علمی ایمانوئل کانت آلمانی، فلسفه دیالکتیک عینی هگل، رویکرد سیستمی، پارادایم‌های فضایی (نظریه‌های کریستالر و فون تونن)، نظریه منطقه‌بندی روزانه و رلن و نظریه شبکه منطقه‌ای فریدمن و داگلاس سازماندهی شده است و بر قانونمندی‌هایی استوار است؛ شامل موازینی به قرار زیر است: ۱. بین بسترهای عینی یک پدیده (ساختار) آن و فعالیت‌پذیری و تحقق روابط (کارکرد) آن پیوند غیرقابل انکار برقرار است؛ ۲. بدون عنایت به ویژگی‌های ساختاری یک نظام مکانی - فضایی؛ نمی‌توان انتظار هرگونه کارکردی دلخواه را داشت؛ ۳. برای ایجاد دگرگونی مثبت (توسعه) در کلیت نظام مکانی - فضایی؛ اعم از شهر و روستا تحول ساختاری کارکردی است و در این رویکرد؛ شناخت ساختار از طریق سیمای بیرونی و شناسایی چهره درونی از طریق کارکردها امکان پذیر است (سعیدی، ۱۳۹۰: ۱۴-۱۱). از این رو، با توجه به مسائل فوق و اهداف تحقیق؛ با ردیابی پیشینه نظری این مبحث، می‌توان اذعان نمود که پژوهش‌ها درباره گردشگری عمدتاً بعد از جنگ جهانی دوم و با ظهور و رشد گردشگری انبوه گسترش یافته است و طی دهه ۱۹۶۰، گردشگری بنا به ضرورت توسعه به تعادل رسیده است که بخشی از الگوی نوسازی به حساب می‌آید. برخلاف تمرکز رهیافت‌های محققین نوگرایی و مدرنیسم دهه ۱۹۵۰، که شامل "هواداری و حمایت" از گردشگری با نگرش سطحی و یکجانبه و در ادامه نگرش نظریه‌پردازان تئوری وابستگی در دهه ۱۹۶۰ در قالب رهیافت ساختارگرایی و نگرش محتاطانه و "هشدار" به فعالیت گردشگری که بر روی اثرات نامطلوب گردشگری متمرکز بودند (Naci Polat, 2015: 438) و همچنین؛ محققان رهیافت توسعه جایگزین یا تعدیل که بر روی "اشکال توسعه" گردشگری با جرح و تعدیل و دیدگاه‌های قبلی متمرکز بودند (Jafari et al., 2016: 35) اما در نهایت در رهیافت چهارم، نظریه‌پردازان آن با دیدگاه دانش مدار در توسعه گردشگری بر پایه "فکر جامع و کل نگر گردشگری به‌عنوان یک سیستم" تأکید نمودند و بحث تسهیلات و خدمات گردشگری نیز از دیدگاه اصول پایداری مطرح شده است (Fujun Shen et al., 2008: 51).

بعد از دهه ۱۹۸۰، بحث ساختار فضایی گردشگری، تسهیلات و خدمات گردشگری در مراکز جذب گردشگران از موضوعات مهم پژوهش گردشگری بوده است (Pearce, 1998: 55) از جمله محققان این حوزه می‌توان به آشورث^۲، تنبریگ^۳، لاو^۴، گنز^۵، پیرس^۶، وال^۷، دودیکا^۸، هاتچینسون^۹، تیموتی^{۱۰} و اسمیت^{۱۱} اشاره کرد. گنز (۱۹۹۳) در مطالعه خود با در نظر گرفتن برنامه‌ریزی

1. Fred K. Schaefer
2. Ashworth
3. Tunbridge
4. Law
5. Gets
6. Pearce
7. Wall
8. Dudycha
9. Hutchinson
10. Timothy
11. Smith

گردشگری برای بخش تجاری و دسترسی تأکید می‌کند. به نظر آشورث و پیچ (۲۰۱۱)، در بیشتر شهرهای گردشگری، گردشگران به شکل قابل توجهی از خدمات و تسهیلات گردشگری استفاده می‌کنند و این امر به همگرایی متقابل اجتماعی میان گردشگران و ساکنین محلی می‌شود. به نظر فراست (۲۰۱۱) با رشد گردشگری، ترافیک لازم برای کسب‌وکار سالم در مراکز گردشگری فراهم می‌شود. فرصت‌های شغلی و راحتی مصرف‌کنندگان محلی افزایش می‌یابد. از نظر ونگ (۲۰۱۱) تأمین امکانات عملکردی مورد نیاز گردشگران را پاسخگویی نیاز محلی ساکنان نیز می‌داند. به عقیده یانگ و فیک (۲۰۱۴)، گردشگری زمینه‌ساز توسعه اقتصادی شهر می‌شود و به تبع آن توسعه زیرساخت‌های شهری نیز امکان‌پذیر می‌شود. مجموعه این موارد زمینه ارتقای کیفیت خدماتی شهر را فراهم می‌آورد. در سطح کشور نیز مطالعاتی در این زمینه انجام گرفته‌اند که به شرح ذیل می‌باشند: وارثی و همکاران (۱۳۹۰) یکی از مشکلات گردشگری را نبود تسهیلات و خدمات گردشگری به‌ویژه مکان‌های سکونتی و هتل‌های مناسب، در تمام فصول سال و برای تمام اقشار جامعه با درآمدهای مختلف دانسته‌اند. از نظر ملک (۱۳۹۲) نحوه توزیع جاذبه‌های گردشگری در شهرستان خور و بیابانک با الگوی فضایی پراکنش تسهیلات و خدمات گردشگری به‌ویژه زیرساخت‌های ارتباطی و شبکه حمل‌ونقل تناسب دارد. هانیه و همکاران (۱۳۹۳) به این نتیجه رسیده‌اند که گردشگران به کیفیت شبکه‌های دسترسی و سهولت دسترسی به توقفگاه‌ها اهمیت می‌دهند. به‌طور کلی موارد فوق؛ از ضروریات اساسی در بررسی میزان تسهیلات و خدمات گردشگری و پیامدهای آن می‌باشد که در گذشته چالش‌های اساسی در مطالعات این حوزه بوده است.

با توجه به مباحث نظری فوق، در ایران توسعه ناهمگون زیرساخت‌ها در نواحی مختلف جغرافیایی کشور در اثر برنامه‌ریزی‌های نامطلوب ملی و متمرکز گذشته، تفاوت شدیدی را در روند توسعه ایجاد کرده است. وجود نابرابری و گسست توسعه منطقه‌ای دغدغه بسیاری از کشورهای درحال توسعه مانند ایران است. تمرکزگرایی، نابرابری در توزیع جمعیت و فعالیت و تغییرات ضریب برخورداری؛ از عوامل و موانع برای رسیدن به توسعه منطقه‌ای متوازن در کشور است (فرجی‌ملایی، ۱۳۹۴: ۲۷۷) که تعدیل در ساختار فضایی و راهکارهای اجرایی جامع آن نکته کلیدی می‌باشد (دادش‌پور و آراسته، ۱۳۹۸: ۹۷). در این راستا؛ سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای محور گردشگری زنجان- طارم- ماسوله که به دلیل قرارگیری این محور در حد فاصل استان‌های گیلان، اردبیل و زنجان؛ در گذشته تنها راه دسترسی این شهرستان به مرکز استان (زنجان)، راه قدیم آن بوده و به لحاظ فیزیکی تا قبل از ایجاد و احداث راه ارتباطی جدید (زنجان- تهم- چورزق) با مرکز استان ارتباط مستقیم نداشته است. بعد از احداث جاده از شهر زنجان به سد تهم و چورزق طارم این محور پتانسیل‌ها و قابلیت تبدیل شدن به مرکز جاذب گردشگری را پیدا نمود و در سازمان گردشگری استان زنجان و گیلان؛ مطالعات طرح توسعه این محور گردشگری بعد از سال ۱۳۹۰ مطرح شد اما در واقع تا به امروز؛ گسترش و رشد آن به‌صورت خودجوش بوده که نشان از خلاء برنامه‌ریزی جامع و فضایی توسعه این محور گردشگری است و تسهیلات و خدمات گردشگری پراکنده در این محور گردشگری استقرار دارند. از این‌رو؛ جهت‌دهی این پژوهش بررسی اجزاء ساختار فضایی حاکم بر محور گردشگری براساس رویکرد پویا ساختاری- کارکردی با شناسایی عوامل تسهیل‌گر و موانع ساختاری برنامه‌ریزی فضایی، تحلیل وضعیت بهره‌مندی دسترسی خدمات و تسهیلات مراکز جذب گردشگر این محور می‌باشد و در پی ارائه راهکارهای امکان توسعه گردشگری در محور گردشگری زنجان- طارم- ماسوله در چارچوب رویکرد پویا ساختاری- کارکردی به‌منظور حرکت به سمت برنامه‌ریزی فضایی گردشگری است. با توجه به مسایل فوق در پژوهش حاضر سوالات زیر مطرح می‌شود: ۱. موانع ساختاری و عرصه‌های عملکردی (تسهیل‌گرهای) ساختاری- کارکردی در راستای پیاده‌سازی برنامه‌ریزی فضایی محور گردشگری زنجان- طارم- ماسوله کدامند؟ ۲. آیا توزیع فضایی خدمات و تسهیلات گردشگری این محور متناسب و متوازن است؟

روش پژوهش

نوع مقاله حاضر توصیفی- تحلیلی است. جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز کتابخانه‌ای و میدانی با ابزار پرسشنامه و با توجه به اهداف پژوهش ابتدا به شناخت اجزاء ساختار فضایی محور مورد مطالعه و به دنبال آن؛ به تحلیل فضایی موانع ساختاری و اثرات نیروهای بیرونی (بوم‌شناختی و محیطی، کابندی، سیاسی- نهادی، فرهنگی- اجتماعی و اقتصادی) و عرصه‌های عملکردی محور گردشگری مورد مطالعه براساس رویکرد پویا ساختاری- کارکردی پرداخته شده و در مرحله بعد معیارهای کمی مؤثر در ظرفیت منابع و دسترسی خدمات و تسهیلات گردشگری با استفاده از روش دلفی (جهت بررسی اتفاق نظر افراد صاحب‌نظر، برای جمع‌آوری و طبقه‌بندی دانش موجود در نزد گروهی از کارشناسان و خبرگان است که از طریق مصاحبه و توزیع پرسشنامه‌هایی در بین افراد و بازخورد کنترل شده پاسخ‌ها و نظرهای دریافتی) و مطالعات

کتابخانه‌های شناسایی و با اعمال نظر کارشناسان فهرست کاملی از این معیارها به دست آمد و داده متناسب با معیارها، داده‌های مکانی سطح منطقه جمع‌آوری شدند. در واقع؛ روش تحقیق؛ روشی ترکیبی (کیفی و کمی) می‌باشد؛ ابتدا در بخش روش کیفی جهت تحلیل موانع ساختاری و تسهیل‌گرهای پیاده‌سازی برنامه‌ریزی فضایی از دیدگاه مسئولین و مردم محلی؛ با استفاده از ابزار پرسشنامه (با پایایی ۰/۷۳۸ در ضریب آلفای کرونباخ) و مصاحبه‌های نیمه ساختارمند فردی و گروهی؛ با تکنیک تحلیل محتوای کیفی شامل: جلسات بحث گروهی متمرکز با نمایندگان جوامع محلی و طرح مشاهده غیرمشارکتی؛ به انجام رسیده است. انتخاب نمونه در جامعه میزبان به صورت طبقه‌ای (نسبی) از خبرگان و مدیران محلی به روش گلوله برفی و تحلیل داده‌ها تا حد اشباع و کفایت نظری ادامه یافته است. روش تحلیل محتوای کیفی؛ روشی برای تعیین، تحلیل و بیان الگوهای درونی داده‌ها بوده و شامل مراحل تلخیص داده‌ها؛ خلاصه کردن و دسته‌بندی عبارتهاست که فرآیند تحلیل آن نیز؛ خود شامل مراحل آماده‌سازی داده‌ها و مکتوب نمودن گزاره‌های کلامی، کدگذاری باز و محوری و حصول معانی و مفاهیم می‌باشد. همچنین اعتبارسنجی و اطمینان‌پذیری نتایج بررسی‌های کیفی با روش مرور هم‌تا (کریمی و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۲) که از خدمات و تجارب دو محقق آشنا به موضوع با توانایی برابر و یا بیش از پژوهشگر برای بررسی و واکاوی یادداشت‌ها، نحوه انتخاب و استخراج عبارات، مفاهیم و مقولات کلیدی و سرانجام بازخوانی تحلیل‌ها و تفاسیر پژوهشگر استفاده شده است. در مرحله بعدی در تجزیه و تحلیل داده‌ها؛ روش کمی از روش آنتروپی شانون جهت وزن‌دهی به معیارها، رتبه‌بندی میزان بهره‌مندی دسترسی خدمات و تسهیلات گردشگری از روش کوپراس و جهت سطح‌بندی مراکز گردشگری محور مورد مطالعه و از روش درون‌یابی با مدل تحلیل فضایی فاصله معکوس وزن‌دار (IDW) در نرم‌افزار GIS استفاده شده است. برای تعیین میزان ظرفیت منابع و دسترسی به تسهیلات و خدمات گردشگری در محور مورد مطالعه؛ تعداد مشخصی از معیارها به شرح (شکل ۱) مورد استفاده قرار گرفته است. بنابراین برای رسیدن به این هدف، ابتدا ضرایب وزنی از طریق آنتروپی شانون به دست آمده و در معیارهای فوق اعمال شد؛ سپس معیارها در یکدیگر تلفیق و نقشه نهایی پهنه‌بندی بر مبنای ظرفیت منابع و دسترسی خدمات و تسهیلات مراکز گردشگری تولید شد. شکل (۱) مدل مفهومی تحقیق را نشان می‌دهد (شکل ۱).

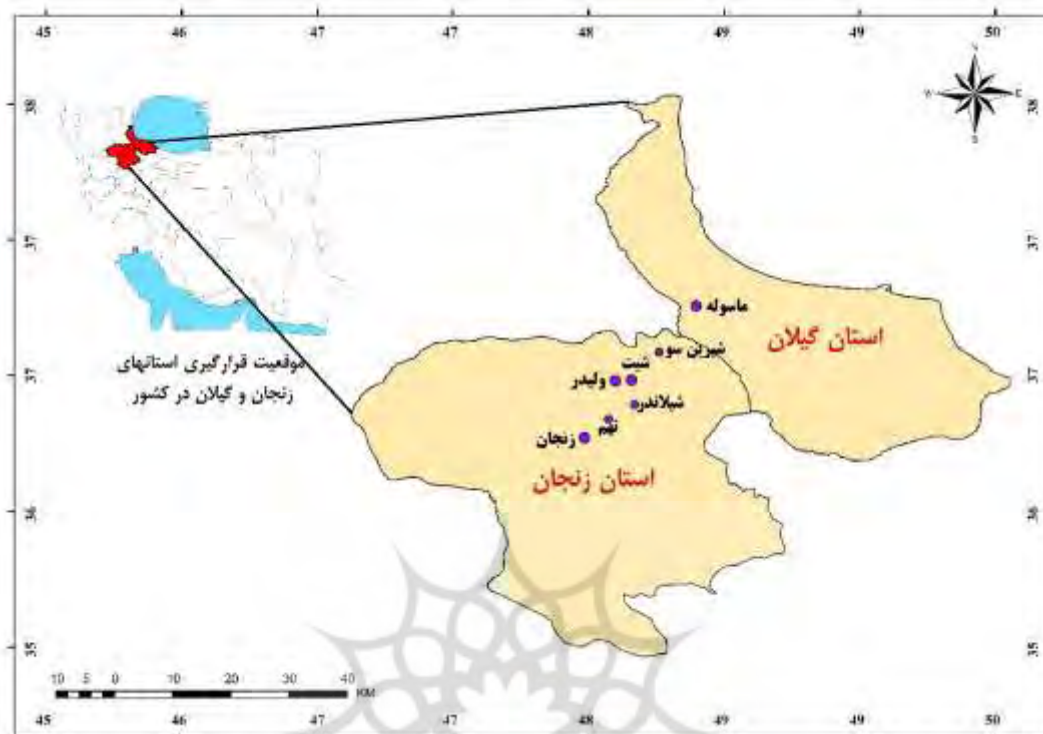

شکل ۱. چارچوب روش پژوهش همراه با سطح‌بندی معیارها و شاخص‌های مراکز گردشگری محدوده مورد مطالعه

قلمرو جغرافیایی پژوهش

محور گردشگری زنجان- طارم- ماسوله؛ در محدوده شهرستان‌های طارم و زنجان استان زنجان و شهرستان فومن استان گیلان قرار دارد (شکل ۲). طبق یافته‌های تحقیق؛ طول این محور ۲۴۸/۵ کیلومتر مربع و مساحت محدوده مورد نظر که در واقع شهرها و روستاهای واقع در شعاع ۵ کیلومتری محور را در برمی‌گیرد ۱۲۴۲ کیلومتر مربع است. اقتصاد غالب شهر زنجان خدماتی،

روستای ته‌م کشاورزی، شیت- ولیدر و شیرین سو باغداری و کشاورزی و شهر ماسوله باغداری و خدماتی است. تردد در این محور گردشگری با خودروسواری میسر است و جاده اصلی آن، جاده‌ای کوهستانی است. دو مرکز شهری زنجان و ماسوله از مراکز کهن و دارای پیشینه تاریخی هستند و مراکز شیت- ولیدر، شیرین سو و ته‌م سکونتگاه‌های روستایی اکوتوریستی هستند.

شکل ۲. موقعیت نسبی محدوده مورد مطالعه (منبع: سازمان نقشه‌برداری کشور، ۱۳۹۸)

در ادامه نام مراکز گردشگری محور و جاذبه هر کدام به تفکیک ذکر می‌شود (جدول ۲).

جدول ۲. نام مراکز گردشگری محور مورد مطالعه به تفکیک جاذبه‌ها

نام مرکز گردشگری	جاذبه
شهر زنجان	الف) جاذبه‌های تاریخی و انسان‌ساخت: - بازار تاریخی زنجان مربوط به دوره قاجار؛ - مجموعه تاریخی رختشویخانه؛ - عمارت ذوالفقاری؛ - حمام حاج داداش؛ - کاروانسرای سنگی. ب) جاذبه‌های ناملموس و آئینی: - آیین عزاداری امام حسین (ع) توسط مسجد حسینیه اعظم زنجان؛ - جشنواره آش و غذای ایرانی.
ته‌م - شیلاندر	جاذبه‌های طبیعت‌گردی و زمین گردشگری استان زنجان.
محور فرعی شیت - ولیدر	طبیعت‌گردی، رودخانه چهارفصل و فضاها کشاورزی سنتی و محصولات، بافت و معماری روستا، صنایع دستی، مواد غذایی محلی، بیلاق و خانه‌های گردشگری سنتی، امامزاده محمد ماهوری.
محور فرعی شیرین سو	اکوتوریستی و طبیعت‌گردی، چشمه‌سار، میوه و غذای محلی، قطب کشاورزی.
شهر ماسوله	شهر تاریخی کهنه ماسوله و معماری خاص هتل‌ها، موزه مردم‌شناسی، جاذبه‌های اکوتوریستی و بیلاقی آبشارهای کوشم و پارک جنگلی، غذای سنتی و محلی، بازار سنتی و صنایع دستی، امامزاده

منبع: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان زنجان، ۱۳۹۸ و حسن پور لهر، سعید، ۱۳۹۷

یافته‌ها و بحث

در گام اول در تحقیق حاضر با بررسی میدانی؛ اجزاء محیطی- بوم‌شناختی و انسان‌ساخت محور گردشگری مورد مطالعه؛ ساختار فضایی گردشگری محور زنجان- طارم حاصل شده است که در ادامه، جدول ۳ اجزاء ساختار فضایی این محور گردشگری را نشان می‌دهد (شکل ۳).

شکل ۳. اجزاء ساختار فضایی گردشگری محور زنجان - طارم - ماسوله

در دیدگاه فوق؛ توسعه پایدار به‌عنوان عامل تلفیق‌کننده اهداف محیطی - بوم‌شناختی، حقوقی - سیاسی و نهادی، فیزیکی - کالبدی و اجتماعی - اقتصادی تعریف شده و توسعه متوازن و پایدار گردشگری تنها زمانی حاصل می‌شود که با توجه به هر چهار رکن فوق صورت گیرد. در ادامه به بررسی موانع و تسهیلات‌های پیاده‌سازی برنامه‌ریزی فضایی در این محور پرداخته می‌شود:

موانع و قابلیت‌های پیاده‌سازی برنامه‌ریزی فضایی در محور گردشگری مورد مطالعه براساس تحلیل محتوای کیفی

در ابتدا؛ مطابق جدول (۳) اجزاء ساختار فضایی و حوزه‌های اثرپذیر از اجرا و بهره‌برداری این محور؛ با احداث جاده جدید زنجان - طارم - ماسوله؛ براساس بازدیدهای میدانی و پرسشنامه‌های قابل استنتاج، نمایش داده شده است. همچنین؛ بررسی موانع ساختاری و عرصه‌های عملکردی (تسهیل‌گرهای) پیاده‌سازی برنامه‌ریزی فضایی براساس رویکرد پویا ساختاری - کارکردی برمبنای پرسشنامه نیمه باز و تحلیل ۲۶ مصاحبه نیمه ساختارمند با خبرگان، صاحبان مجموعه‌های گردشگری، دهیاران و اعضای شورای شهر و روستا در این محور گردشگری که از مجموع عبارات به‌دست آمده؛ مفاهیم حاصل به تعداد ۱۰۶ مفهوم در بحث موانع ساختاری و عوامل بیرونی؛ همچنین ۱۷ مفهوم در بحث عرصه‌های عملکردی، در قالب کدگذاری باز استخراج شده و متمرکز تبدیل شده است و به دنبال آن کدبندی محوری، همچنین کدبندی گزینشی براساس نتایج کدگذاری باز و محوری؛ جهت دسته‌بندی اصلی، مرتبط کردن نظام‌مند آن با دسته‌های دیگر، تأیید اعتبار این روابط و تکمیل دسته‌بندی‌هایی که نیاز به اصلاح و توسعه بیشتری دارند و درنهایت مقوله هسته بیان شده است. بنابراین؛ در ادامه برمبنای تحلیل محتوای کیفی با مصاحبه خبرگان و صاحبان مجموعه‌های گردشگری، مدیران شهری و روستایی شامل شهرداران، دهیاران و اعضای شورای شهر و روستاهای مراکز گردشگری محور مورد مطالعه در راستای حصول موانع ساختاری و عرصه‌های عملکردی (تسهیل‌گرها و پتانسیل‌ها) برنامه‌ریزی فضایی گردشگری؛ به کدبندی باز و متمرکز تبدیل شده است و به دنبال آن کدبندی، درنهایت نیز کدبندی مفاهیم مشترک و مشابه از نظر معنایی در قالب پنج مقوله عمده طبقه‌بندی شده‌اند و مقوله هسته بیان شده و به تحلیل مقوله‌های اثرگذار پرداخته شده است. جدول (۳) عرصه‌های عملکردی محور مورد مطالعه را نشان می‌دهد (جدول ۳).

جدول ۳. عبارات کلیدی و مفاهیم قابل استنتاج و مقولات عرصه‌های عملکردی توسعه گردشگری در جهت پیاده‌سازی برنامه‌ریزی فضایی؛ برآمده از جلسات مصاحبه و بحث متمرکز گروهی با مدیران، صاحبان مجموعه‌های گردشگری و نمایندگان جوامع محلی

مقاله عمده	مقاله فرعی	مفاهیم قابل استنتاج	نمونه عبارات
پتانسیل و توسعه گردشگری	بستر اکوتوریستی با توان بالا در تمامی محور	انرژی تنوع فعالیت‌های اقتصادی و معیشتی در سطح ناحیه سکونتگاه‌های عرصه عملکردی وسیع و حتی نسبتاً محدود	منابع مناسبی در منطقه ما جهت توسعه بیشتر گردشگری وجود دارد؛ می‌توان با اقدامات توسعه‌ای بیشتر و تبلیغات بیشتر این محور را شناساند و گردشگر بیشتر جذب کرد اما دولت نیز در اعطای مجوز در این حد اقباله پرونده نکند
	بستر کالبدی- زیرساختی و انساخت‌باز بویژه بهبود شبکه ارتباطی جانبه‌های	اهمیت برند سازی و تبلیغات گردشگری - تغییر الگوهای سنتی مکان‌گزینی	افزایش جمعیت فعال ساکنان در روستاهای ییلاقی ناشی از جمعیت پذیری تقریبی و خوش‌نیتی آن در فصل گرما می‌باشد که سبب رشد بخش خدمات در نظام تولیدی روستاهای ییلاقی شده است
	بستر فرهنگی و اجتماعی	جمعیت - ظرفیت‌های محلی - نقش مثبت دانش بومی	علاوه بر جاذبه‌ها تاریخی در شهر زنجان و ماسوله، روستاهای شینیه و ولیدر و شیرین سو و ایمان موجود در محور تعریف شده در روستاهایی نظیر تنویر، سانسیر، دهجبار و ... نیز جاذبه‌های گردشگری تاریخی و اکوتوریستی وجود دارد
	تغییر مثبت در الگوی عرضه و تقاضای نیروی کار گردشگری	افزایش سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های	آموزش‌های پراکنده بهداشتی، بهداشتی و دیپلماتیک جهت اشتغال‌یابی و کار آفرینی گردشگری در سطح مراکز جذب گردشگر و مرتبط با فعالیت‌های گردشگری وجود دارد؛ از قبیل آموزش‌های ...
	بویژه جریانه‌های جمعیتی و اقتصادی	مناقص شدن مسکن و بهبود شبکه‌های ارتباطی	مهارت تولید و عرضه صنایع دستی شهر زنجان و محصولات کشاورزی و فرآوری شده انحصاری فصل، برای عرضه به گردشگران در اکثر نواحی این محور وجود دارد مثل: برگرزای جسنواره غذاهای صنایع دستی و گیلاس، عرضه زیتون، انجیر، انار و پرورش ماهی و ...
	بستر تاریخی جانبه‌های گردشگری محور	وجود آبنمای تاریخی و مذهبی به همراه جاذبه‌های اکوتوریستی	چوآن بیشتر از سایر مکان‌های فعالیت‌های گردشگری هستند و بتوان در روستای ما در مجموعه‌های گردشگری خیلی بیشتری تر از مردان فعالیت دارند
	بویژه شبکه ارتباطی جانبه‌های گردشگری	تسهلات مناسب در سبک زندگی و ملمان خانه‌ها، تغییر در الگوی ساخت	جاده جدید زنجان هم چوآن هم موجب تسهولت بسیار زیادی در منطقه از منظر دسترسی به تسهیلات و خدمات گردشگری شد
	کارکردهای جدید شبکه و بستر مهارت گردشگری (تولید، اشتغال‌یابی، کار آفرینی)	مسکن و افزایش ارزش دارایی	محدوده مورد نظر دارای جاذبه‌های اکوتوریستی و مذهبی و آثار تاریخی است
	فرصت‌های رشد و توسعه گردشگری در محور	ایجاد امکانات زیربنایی و بناسسات جدید ضابطه مند بر اساس آیین نامه‌های نظام مهندسی	با رونق گردشگری گردشگران آمدند وضعیت ظاهری روستا و خانه‌ها عوض شد، آفتابکاه و مجموعه‌های گردشگری زیاد ساخته شد
	توسعه ظرفیت‌های اقتصادی اجتماعی و نقش پذیری چوآن و بتوان تسهولت مثبت کالبدی تغییر در سازو کارهای سنتی حل اختلافات ارضی، امکان طراحی چشم انداز کار آفرینانه گردشگری	حفظ برخی ساختارهای سنتی تولید با وجود تغییر در ساختار اشتغال و منابع	با احداث جاده جدید گردشگران ساکن زنجان به توم و شیلاندر بیشتر آمدند و همچنین به شینیه، ولیدر، شیرین سو آمدند، مردم شینیه و ولیدر به زندگی امپدوار شدند تعدادی از افراد صاحب اراضی از شهر زنجان و رشت و کرج به شینیه و ولیدر برگشتند، اراضی ارزش پیدا کرد و دیگرهای قانونی برای اعادی زمینهای تصرف شده و حل اختلافات در دادگاه مطرح شد
توسعه بهداشتی گردشگری	اجداث مسکن و مجتمع‌های گردشگری	طرح توسعه بهداشتی روستاهای روستایی شهرستان طارم تدوین شده که در آن به پیمان کار آفرینی و رونق گردشگری به صورت فضایی توجه شده است و پیشنهاد طرح‌های کار آفرینی گردشگری در آن به چشم می‌خورد	
توسعه خدمات گردشگری	توسعه مجدد فرآیند ساختارهای کار آفرینی در طرح توسعه منطقه‌های پایدار روستایی	صندوق کار آفرینی امید این محور گردشگری که در شهرهای زنجان، آبر و ماسوله شعبه دارد از فعالیت‌های کسب و کار و کار آفرینی مرتبط با گردشگری نیز حمایت می‌کند ما تاوسته امید برای ۷ نفر از اهالی روستا (شینیه) تسهیلات دریافت کنیم	

در ادامه جدول ۴ و جدول ۵ عبارات کلیدی و مفاهیم قابل استنتاج و مقولات موانع ساختاری و نیروهای بیرونی مؤثر در توسعه گردشگری براساس برنامه‌ریزی فضایی را نشان می‌دهند (جدول ۴ و جدول ۵)

جدول ۴. عبارات کلیدی و مفاهیم قابل استنتاج و مقولات موانع ساختاری و عوامل بیرونی برنامه‌ریزی فضایی؛ برآمده از جلسات مصاحبه و بحث متمرکز گروهی با مسئولین محلی، صاحبان مجموعه‌های گردشگری و نمایندگان جوامع محلی

مقاله عمده	مقاله فرعی	مفاهیم قابل استنتاج	نمونه عبارات
موانع نهادی و حقوقی	ساختار نامرکزگرای برنامه‌ریزی و اجرا	حساسی کاری مدیران در بحث توسعه گردشگری و عدم توجه به کارایی و بازدهی، فقدان پیوستگی در توسعه گردشگری در توسعه منطقه‌ای گردشگری در قالب مجموعه‌ای از شاخصی روایتی غیر شفاف	بعضی توسعه‌ها گردشگری این محور، بیشتر سیاسی کاری است تا برنامه‌ریزی و مدیران دولتی بیشتر به فکر اخذ امتیازات در شهر زنجان و روستاهای بزرگتر این محور برای امور محلی هستند تا کارهای زیربنایی و تقویت توسعه گردشگری
	پنجایی یکپارچه و هماهنگ طرح محور	تاکید بر حصول برنامه‌ریزی گردشگری در مقابل تاکید بر تکامل فرآیندهای اقتصادی برنامه‌ریزی، سطحی نگری و ساده‌نگاری توسعه گردشگری	حکام شروع احداث جاده جدید این محور گردشگری، ما در جریان تولیدی آمد و شد‌هایی می‌شد و بیان مردم شینیه بود که دولت می‌خواهد جاده جدید طارم را احداث کند
	نقش تعیین کننده عوامل بیرونی در تسهولت فضایی	حکمرانی محدود مدیریت محلی، حکمرانی محدود و کم توانی، نبود تسهیلات و ضعف زیرساخت‌های کارایی طرح، برنامه‌ریزی بالا به پایین، حواش رفتن گردشگری توسعه دولت محور	در بحث احداث جاده جدید و ایجاد تسهیلات و زیرساخت‌های گردشگری، کارهای احداث جاده و اقدامات مرتبط با توسعه گردشگری شدن می‌گرفت و کاری نیمه کاره تعریف می‌شد مردم تکلیف می‌نمودند خبری از کارها و هدف دولتی، نهادنیم و شعبات زیادی مطرح بود که مورد توسعه فعالیت‌های گردشگری و کار آفرینی از ۲۰ نفر حدود یک الی دو نفر اعتبارات یافتی را اوقسته دریافت کند
	تغییر در سازو کارهای سنتی حل اختلافات ارضی، امکان طراحی چشم انداز کار آفرینانه گردشگری	تغییر در سازو کارهای سنتی حل اختلافات ارضی، امکان طراحی چشم انداز کار آفرینانه گردشگری	احداث تسهیلات صرفی سال قبل در روستای ولیدر فقط ۱۳۰۰۰ میلیون بود اما روستای شینیه ۴۱۱ میلیون بود اعتبارات صرفی اخذ نمود
	توسعه بهداشتی گردشگری	توسعه بهداشتی گردشگری	براحی دولت غیر ارضی برای یکی از اخذ مجوز و تسهیلات گردشگری تکذباته است
	توسعه خدمات گردشگری	توسعه خدمات گردشگری	حکام اخذ مجوز بر اساس تسهیلات گردشگری جدید و بزرگتر، اکثر موانع کارکنان اداره‌ای می‌آیند و برای هر خدماتی هر کدام ساز خوشحال را می‌زنند و ما باید با استرس به خواننده آنها چشم‌پوشایی تا مجوزمان صادر شود
	توسعه مدیریت گردشگری	توسعه مدیریت گردشگری	حدود یک سوم اراضی این محور گردشگری، زمین‌ها هستند که پیدا کردن وراثت و جلب رضایت آنها برای ساخت در طرح‌های مرتبط با توسعه گردشگری بسیار مشکل است
	توسعه سرمایه‌گذاری گردشگری	توسعه سرمایه‌گذاری گردشگری	با احداث جاده جدید و افزایش فعالیت گردشگری در این محور، بی‌ایمانی ما به ادارات بالا شد برای هر کاری باستانی به چند اداره رجوع کنیم بالا اکثر مشکلات را از خودمان تا کمک ریش میدان و مهندسی حل می‌کنیم
	توسعه زیرساخت‌های گردشگری	توسعه زیرساخت‌های گردشگری	نظام برنامه‌ریزی برای این مساله چه ایرادی دارد که باید کار گذاشته بشد دولت حمایت بکند حضور یک دولت همه کاره
	توسعه خدمات گردشگری	توسعه خدمات گردشگری	توسعه کار بر روی ایجاد داده‌ها به منظور کارهای زیادی باید انجام داد دولت باید به فکر بهبودی وضع فعلی باشد

جدول ۵. عبارات کلیدی و مفاهیم قابل استنتاج و مقولات موانع ساختاری و عوامل بیرونی برنامه ریزی فضایی؛ برآمده از جلسات مصاحبه و بحث متمرکز گروهی با مسئولین محلی، صاحبان مجموعه های گردشگری و نمایندگان جوامع محلی

مقوله عمده	مقوله فرعی	تفاهیم قابل استنتاج	نمود عبارت
موانع اجتماعی و فرهنگی	موانع اجتماعی و فرهنگی	ضعف مشارکت و نقش گروهها و عوامل محلی، ضعف سرمایه اجتماعی، ضعف انگیزه عمومی در جوامع محلی، ضعف حس تعلق و همدلی، عدم آشنایی با خدمات گردشگری، عدم آمادگی برای پذیرش خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری	برای ایجاد ای از فضای روستا عدم نیست در روستا چه فعلی، من کند و افرادی بدون توجه به عوامل آن ممانعت های عجیب و غریب حتی غیر استاندارد گردشگری بیشتر به سبک شهر می سازند
	موانع اقتصادی	ضعف سرمایه اجتماعی، نداشتن تخصص و مهارت های لازم، عدم آشنایی با خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری	کنند ارسن ها در مورد حاصل من کند (مسئله ها آینده تکرار نیستند) اقدام من کنیم اما بدون فکر " اکثر دوست دارم محل نظری ها پر و زدها وساخته های من در این سازه"
	موانع محیطی و بوم شناختی	ضعف سرمایه اجتماعی، نداشتن تخصص و مهارت های لازم، عدم آشنایی با خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری	در بحث مشارکت در طرح های توسعه گردشگری جوامع محلی اشتراک بیشتر نشان می دهند اما جذب کاری از سمت آنها بر نمی آید من در این و ریش سفیدان اغلب با افراد و اسرار به جلسات می آمدند و کارشناسان خلق را قبول نداشتند
موانع اقتصادی	موانع اقتصادی	ضعف سرمایه اجتماعی، نداشتن تخصص و مهارت های لازم، عدم آشنایی با خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری	گسترش تریک میگویند روستایی گردشگر پذیر این محورها به خصوص در روستاهای غربت و سایر بافت نگرانی ارسن یعنی دیدن آنها به واحدهای مسکونی و همچنین سبک پریم رزن روستاییان محله های روستایی شده و دولت یعنی آنها را این گردشگر کرده است
	موانع فرهنگی	ضعف سرمایه اجتماعی، نداشتن تخصص و مهارت های لازم، عدم آشنایی با خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری	روستاییان ما با به تعلق از شهر با تغییر ساختارها و ارائه خدماتی متفاوت نسبت به قبل دارد و به مرور منابع آب و خاک و نظام تولید و اقتصاد مولد روستاها به سمت تولیدی می رود
موانع محیطی و بوم شناختی	موانع محیطی و بوم شناختی	ضعف سرمایه اجتماعی، نداشتن تخصص و مهارت های لازم، عدم آشنایی با خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری	بر اگر اکولوژیست منور با نقش فرهنگی - طبیعی و گردشگری موجب بهره برداری بیش از حد از منابع آب و خاک و اکولوژی، مکتوبه در سبب پوشش گیاهی، تغییر بدون منطقه کاربری ارسن و خارج شدن منابع حیاتی روستا از چرخه کشاورزی شده است
	موانع اجتماعی و فرهنگی	ضعف سرمایه اجتماعی، نداشتن تخصص و مهارت های لازم، عدم آشنایی با خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری	سیر کاهش فعالیت های کشاورزی و افزایش مجموعه های گردشگری موجب تغییرات محلی در جوامع بوم شناختی روستایی شده است
موانع اقتصادی	موانع اقتصادی	ضعف سرمایه اجتماعی، نداشتن تخصص و مهارت های لازم، عدم آشنایی با خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری	این تنها اسم شهر را بگذارد می کند اما کمکی به ما نمی کند و برای بسیاری از امور باید به شهر زنگی را جبه کنیم
	موانع فرهنگی	ضعف سرمایه اجتماعی، نداشتن تخصص و مهارت های لازم، عدم آشنایی با خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری	افراد که در روستا شربت تولید و سایر سو اقدام به ایجاد مجموعه های گردشگری می کند اما این مجموعه ها را من نمی سازند و به صورت غیر علمی و بدون نظارت صحیح به سبک شهری می سازند اما در شهر زمین مجموعه های گردشگری به معنای حرفه های گردشگری اهمیت می دهند
موانع اجتماعی و فرهنگی	موانع اجتماعی و فرهنگی	ضعف سرمایه اجتماعی، نداشتن تخصص و مهارت های لازم، عدم آشنایی با خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری	برخی افراد شورای روستا ساکن روستا هستند و مشتری به آنها در مواقع ضروری سخت است
	موانع اقتصادی	ضعف سرمایه اجتماعی، نداشتن تخصص و مهارت های لازم، عدم آشنایی با خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری	سورا و هماری در بحث اعتبارات توسعه گردشگری اعتبارات معدودی دارد و اعتبارات دست و پشتمانی است
موانع محیطی و بوم شناختی	موانع محیطی و بوم شناختی	ضعف سرمایه اجتماعی، نداشتن تخصص و مهارت های لازم، عدم آشنایی با خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری	انتظارها کمال و زنجار در مورد تعلیمات گردشگری ارتباط ضعیف با این محور گردشگری دارند
	موانع اجتماعی و فرهنگی	ضعف سرمایه اجتماعی، نداشتن تخصص و مهارت های لازم، عدم آشنایی با خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری	در روستا هر ساله جشنواره گیلان برگزار می شود اما در آمد حاصل از گردشگری آن عقده مانعی بود
موانع اقتصادی	موانع اقتصادی	ضعف سرمایه اجتماعی، نداشتن تخصص و مهارت های لازم، عدم آشنایی با خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری	این محور کوهستانی است و از اراضی بسیار و گل حاصل زمینها گردشگری آبیاری بسیار بالا فقط اعتبار ارسن در روستاهای غربت و سایر بعد از اعتبارات جاده و روستا گردشگری بسیار بالا فقط اکثر افراد معیار طبیعی را تغییر می دهند و به مجموعه های گردشگری تبدیل می کنند
	موانع فرهنگی	ضعف سرمایه اجتماعی، نداشتن تخصص و مهارت های لازم، عدم آشنایی با خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری	بهر زمین جایی جاییه های گردشگری منحصربه فردی، صنایع فرهنگی و برکاتی جشنواره شادی منی بود، است اما همین جاییه ها در پیوند ضعیف و ضعیف با جاییه های اکولوژیستی ظاهر و معموله به صورت محور عمل نمی کنند باید این محور به صورت یک برند تبلیغ و شناخته شود
موانع اجتماعی و فرهنگی	موانع اجتماعی و فرهنگی	ضعف سرمایه اجتماعی، نداشتن تخصص و مهارت های لازم، عدم آشنایی با خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری	ساکنین روستایی ما (مسکون و سایرین سو) بعلیل عدم درآمد کم منور به مهاجرت هستند اما روستایی نیست دارای منابع درآمدی بسیار محدودی باقی و گردشگری پذیر نیستند
	موانع اقتصادی	ضعف سرمایه اجتماعی، نداشتن تخصص و مهارت های لازم، عدم آشنایی با خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری، عدم آشنایی با استانداردهای خدمات گردشگری	توجه ناچیز برنقل ریز و همکاران به پیمان کار آفرینی در توسعه گردشگری و بهره گرفتن از فرصت ها

با توجه به مقوله های عمده می توان گفت؛ مقوله هسته عرصه های عملکردی، همچنین مقوله هسته موانع ساختاری و نیروهای بیرونی؛ مفهومی است که همه مقوله های عمده را پوشش می دهد و به نوعی جنبه تحلیل را نیز؛ داراست. در ادامه مقوله های عمده و مقوله هسته موانع ساختاری و نیروهای بیرونی و عرصه های عملکردی ذکر می شود. جدول (۶) در نهایت پنج مقوله مستخرج به صورت مجزا و با استناد به تصاویر، مشاهدات و گفته های افراد مصاحبه شونده تفسیر می شود.

جدول ۶. موانع ساختاری و نیروهای بیرونی و عرصه های عملکردی محور مورد مطالعه (مقوله های عمده و مقوله هسته حاصل تحلیل محتوای کیفی جلسات بحث گروهی متمرکز با مردم محلی، مصاحبه با مسئولین و مطلعین محلی)

مقوله هسته	مقوله های عمده
عرصه های عملکردی	۱. پتانسیل و تسهیل گرها؛ شامل:
	- بستر کالبدی - زیرساختی و انسان ساخت
	- بستر فرهنگی و اجتماعی
	- بستر اکوتوریستی با توان بالا در تمامی محور
	- بستر تاریخی جاذبه های گردشگری محور
	- کارکردهای جدید شبکه و بستر مهارت گردشگری (تولید، اشتغال زایی، کارآفرینی)
	- تغییر مثبت در الگوی عرضه و تقاضای نیروی کار گردشگری
	- پویایی جریان های جمعیتی و اقتصادی محلی
	- فرصت و ظرفیت های اقتصادی و اجتماعی محلی و نقش پذیری جوانان و بانوان
	۱. موانع نهادی و حقوقی
	۲. موانع اجتماعی و فرهنگی
	۳. موانع محیطی و بوم شناختی
۴. موانع خدماتی	
۵. موانع اقتصادی	

شرح مقوله‌های عمده مستخرج شده از عبارات کلیدی و مفاهیم قابل استنتاج حاصل از جلسات مصاحبه فردی و گروهی با صاحب‌نظران براساس تحلیل محتوای کیفی

الف) در این مرحله ۵ مقوله عمده مستخرج به‌صورت مجزا با استناد به مشاهدات و مصاحبه با افراد تفسیر می‌شود و عوامل تعیین‌کننده "موانع ساختاری و نیروهای بیرونی" در توسعه گردشگری جهت حرکت به سمت برنامه‌ریزی فضایی محور گردشگری مورد مطالعه عبارتند از:

موانع و مسایل نهادی و حقوقی

در حوزه نهادی و مدیریتی شکل‌گیری بروکراسی اداری و دخالت سازمان‌های اجرایی در کوچک‌ترین امور گردشگری محور مورد مطالعه باعث به‌وجود آمدن ساختار تمرکزگرای برنامه‌ریزی و اجرایی، نقش تعیین‌کننده عوامل بیرونی در تحولات فضایی منطقه و وابستگی مردم به ساختار و دخالت دولت که موجب شکل‌گیری روابط فضایی بخشی، یک‌سویه و مداخله طرح محور؛ در قالب مجموعه‌ای از شاخص‌های کمی و کالبدی، ناهماهنگی میان ذی‌مدخلان، گسیختگی در سازمان فضایی فعالیت و زیر ساخت‌های گردشگری در سطح دو استان گیلان و زنجان بروز نموده را در پی داشته است. یکی از مشارکت‌کنندگان بیان می‌کند:

"هر اداره‌ای قانون خودش را دارد و متقاضیان را با مراحل وقت‌گیر خود سردرگم می‌کند. هر موقع که لازم می‌شود کارشناس از شهر زنجان یا تهران می‌آید و ما هم از هیچ چیزی خبر نداریم، می‌گویند تمام امور باید با نظر مردم محلی باشد اما وقتی پایمان به اداره باز می‌شود، صدها قانون و مراحل دست‌وپاگیر وجود دارد. تکلیفمان چیست؟"

عدم همه‌گیر بودن منافع گردشگری برای همه ساکنین و افراد محلی که موجب عدم تعلق خاطر جوامع محلی به سرمایه‌گذاری‌های انجام شده توسط دولت محسوب می‌شود؛ مصاحبه‌کننده دیگر بیان نموده:

"در بحث احداث جاده جدید و ایجاد تسهیلات و زیرساخت‌های گردشگری؛ گاهی کارهای احداث جاده و اقدامات مرتبط با توسعه گردشگری شدت می‌گرفت و گاهی نیمه‌کاره تعطیل می‌شد مردم بابت تکلیف می‌ماندند؛ خبری از کارها و هدف دولتی‌ها نداشتیم و شایعات زیادی مطرح بود."

موانع فرهنگی و اجتماعی

ضعف و پراکنده بودن مشارکت و نقش گروه‌ها و عوامل محلی - منطقه‌ای؛ به علت: عدم بهره‌گیری از توان‌های محلی و منطقه‌ای (ظرفیت گروه‌های داوطلب و غیردولتی محلی) و عدم آموزش کافی و بی‌تجربگی در امور گردشگری از مسایل و چالش‌های اجتماعی محدوده می‌باشد. مصاحبه‌کننده‌ای اذعان نموده که:

"برای عده‌ای از اهالی روستا مهم نیست در روستا چه اتفاقی می‌افتد و افرادی بدون توجه به عواقب آن ساختمان‌های عجیب و غریب حتی غیراستاندارد گردشگری بیشتر به سبک شهر می‌سازند."

همچنین مسأله ضعف نهاد حکمروایی در سطح محلی؛ به علت: ضعف قانون‌مداری و مسئولیت‌پذیری در جامعه محلی و برخورد سلیقه‌ای به قانون، اختیارات محدود مدیریت محلی و ضعف سازمان‌های صنفی مردم نهاد، موانع نقش‌پذیری جوانان، ضعف حل مشکلات با کمک ذینفعان، ضعف انسجام و سرمایه اجتماعی، نارضایتی و انفعال محسوس رهبران سنتی، چالش‌های جایگاه اجتماعی زنان، مقاومت رهبران سنتی جامعه محلی را نمایان می‌کند. در این مورد مصاحبه‌کننده‌ای بیان می‌کند:

"در بحث مشارکت در طرح‌های توسعه مرتبط با گردشگری جوانترها اشتیاق بیشتری نشان می‌دادند، اما خب کاری از دست آنها بر نمی‌آمد. برخی مسن‌ترها و ریش‌سفیدان اغلب با اکراه و اصرار به جلسات می‌آمدند و کارشناسان خانم را قبول نداشتند."

موانع و مسائل محیطی و بوم‌شناختی

مسائلی همچون؛ بارگذاری فعالیت‌های بیش از ظرفیت محیط کوهستانی، فشار بر منابع آب و خاک و استفاده بیش از حد از آن، آلودگی منابع آب و خاک، کمبود زمین به علت کوهستانی بودن منطقه و ساخت‌وساز بیش از حد توان اکولوژیکی در درهم ریختگی فضایی محدوده مورد مطالعه بسیار اثرگذار بوده است. مصاحبه‌کننده‌ای اظهار نمود:

"گسترش فیزیکی سکونتگاه روستایی گردشگری‌پذیر به‌ویژه شیت و ولیدر، باعث نابودی اراضی باغی و تبدیل آنها به واحدهای مسکونی و برهم زدن تقسیمات محله‌های روستایی شده و هویت بومی آنها را نیز کمرنگ کرده است."

موانع و مسائل خدماتی

در بحث خدمات؛ استقرار اکثر خدمات بالادستی در شهر زنجان و در سلسله مراتب پایین تر در شهر آبر و ماسوله و حوزه نفوذ ناقص و نامناسب در خدمات رسانی در عرصه‌ای پایین دستی؛ در وضعیت موجود باعث نابرابری و ناعدالتی فضایی شده که ریشه در مواردی همچون: جایگاه نامناسب شهر آبر و حوزه نفوذ آن در بحث خدمات رسانی گردشگری، ساکن نبودن شورا و دهیار در روستا، بی‌ثباتی مدیریت توسعه گردشگری محور در سطح منطقه‌ای، خلاء نگرش فرابخشی و نظام مند فضایی، ضعف خدمات پشتیبان علمی دارد. مصاحبه‌شونده‌ای اذعان می‌دارد:

"آبر تنها اسم شهر را یدک می‌کشد اما کمکی به ما نمی‌کند و برای بسیاری از امور باید به شهر زنجان مراجعه کنیم".

موانع و مسائل اقتصادی

درآمد ناکافی در برخی مراکز گردشگری این محور، عدم امکان بهره گرفتن از فرصت‌های توسعه گردشگری برای همگان، افزایش قیمت زمین، کاربری نامناسب اراضی و تبدیل آنها به مجموعه‌های گردشگری، توجه ناچیز برنامه‌ریز و مدیران به پیشران کارآفرینی در توسعه گردشگری و بهره گرفتن از فرصت‌ها و چالش‌ها و موانع اقتصادی حوزه گردشگری در محدوده مورد مطالعه هستند. مصاحبه‌شونده‌ای بیان می‌کند:

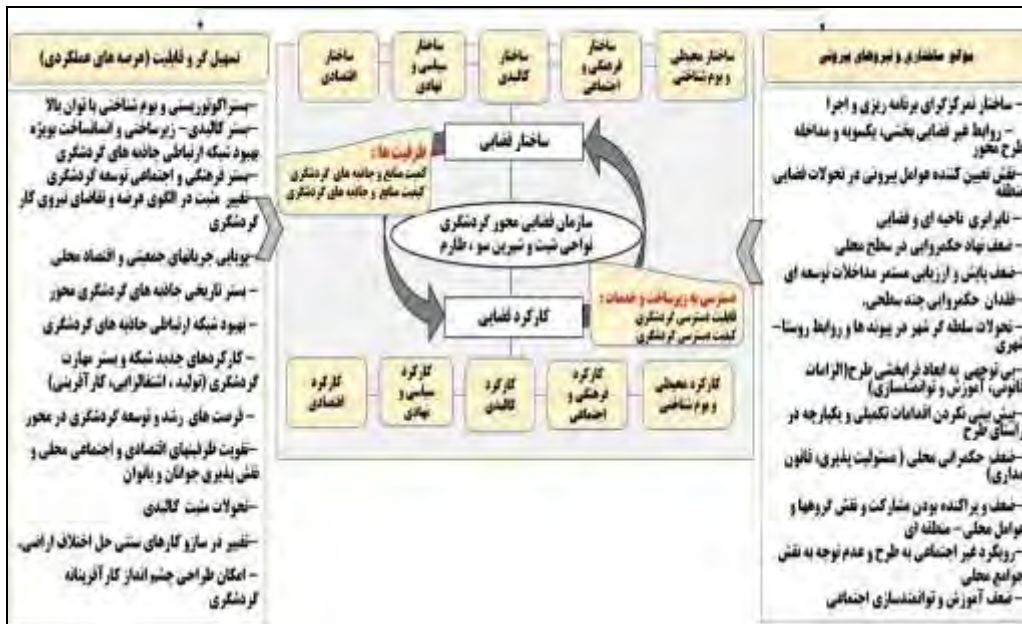
"قیمت اراضی در روستاهای شیت و ولیدر بعد از احداث جاده و رونق گردشگری بسیار بالا رفته و اکثر افراد مناظر طبیعی را تغییر می‌دهند و به مجموعه‌های گردشگری تبدیل می‌کنند".

"در روستا هر ساله جشنواره گیلان برگزار می‌شود، اما درآمد حاصل از گردشگری آن عاید ما نمی‌شود".

ب) در این مرحله یک مقوله عمده مستخرج به صورت مجزا با استناد به مشاهدات و مصاحبه با افراد تفسیر می‌شود که عوامل تعیین کننده "عرصه‌های عملکردی" که به عنوان تسهیل گر و قابلیت در تحولات و تحقق پذیری برنامه‌ریزی فضایی محور گردشگری مورد مطالعه مطرح هستند؛ عبارتند از:

- بستر تاریخی جاذبه‌های گردشگری محور: همان طور که در معرفی محدوده مورد مطالعه با ذکر منابع علمی؛ ذکر شد، شهر زنجان و ماسوله دارای پیشینه تاریخی و بافت‌های باارزش کهن تاریخی جهت جذب گردشگر می‌باشد.
- بستر کالبدی- زیرساختی و انسان ساخت به‌ویژه بهبود شبکه ارتباطی جاذبه‌های گردشگری.
- بستر فرهنگی و اجتماعی: امروزه با پیشرفت حمل و نقل و اینترنت، شناسایی جاذبه‌ها از منظر فرهنگی آسان شده است. مصاحبه شونده‌ای درباره مقوله مشارکت و بستر فرهنگی اظهار می‌نماید: "جوانان بیش تر از سالخوردگان مشتاق فعالیت‌های گردشگری هستند و بانوان در روستای ما در مجموعه‌های گردشگری خیلی بیش تر از مردان فعالیت دارند".
- بستر اکوتوریستی با توان بالا در تمامی محور: محور مورد مطالعه دارای توان اکولوژیکی بالا بوده و مصاحبه‌شونده نیز بیان می‌کند که "منابع مناسبی در منطقه ما جهت توسعه گردشگری وجود دارد؛ می‌توان با اقدامات توسعه‌ای بیش تر و تبلیغات بیش تر این محور را شناساند و گردشگر بیش تر جذب کرد اما دولت نیز در اعطای مجوز در این حد اطلاع پرونده نکند".
- کارکردهای جدید شبکه و بستر مهارت گردشگری (تولید، اشتغال‌زایی، کارآفرینی): در این مورد مصاحبه مسئولین محلی بدین شرح است "صندوق کارآفرینی امید این محور گردشگری که در شهرهای زنجان، آبر و ماسوله شعبه دارد از فعالیت‌های کسب و کار و کارآفرینی مرتبط با گردشگری نیز حمایت می‌کند. ما توانسته‌ایم برای ۷ نفر از اهالی روستا (شیت) تسهیلات دریافت کنیم".
- تغییر مثبت در الگوی عرضه و تقاضای نیروی کار گردشگری که در ذات رونق فعالیت گردشگری است.

در نهایت، شکل (۴) براساس رویکرد پویا ساختاری- کارکردی؛ در یک نمای کلی سازمان فضایی محور گردشگری مورد مطالعه را با عاملیت موانع و تسهیل گرهای پیاده‌سازی برنامه‌ریزی فضایی محور گردشگری نشان می‌دهد. براساس نتایج مطالعات میدانی و اجماع نظری میان جوامع محلی و خبرگان و دست‌اندرکاران امر توسعه در منطقه، این تحولات در حال حاضر به ایجاد نوعی درهم ریختگی و آشفتگی فضایی در محور مورد مطالعه منجر شده است. ایجاد یک چنین وضعیتی، طبیعتاً دستیابی به اهداف توسعه متوازن و پایدار منطقه‌ای را با تردیدهای فراوانی، روبه‌رو ساخته است.

شکل ۴. سازمان فضایی، موانع و تسهیل‌گرهای پیاده‌سازی برنامه‌ریزی فضایی محور گردشگری زنجان- طارم- ماسوله

با توجه به این‌که با تفاسیر و تحلیل محتوای کیفی فوق؛ تصویری از ساختار و سازمان فضایی محور گردشگری مورد مطالعه به شرح فوق به‌دست آمد و موانع و تسهیل‌گرهای پیاده‌سازی برنامه‌ریزی فضایی در این محور گردشگری آشکار گردید. در ادامه به تحلیل نوع و میزان ظرفیت منابع گردشگری و دسترسی به خدمات و تسهیلات گردشگری و رتبه‌بندی میزان مطلوبیت دسترسی مراکز گردشگری در وضع موجود پرداخته می‌شود تا با اتکاء بر یافته‌های آن بررسی شود که وضع موجود منطقه چقدر منطبق بر یافته‌های ساختار فضایی و موانع و تسهیل‌گرهای مطالعه شده بر مبنای تحلیل محتوای کیفی است.

تحلیل نوع و میزان ظرفیت منابع و دسترسی به خدمات و تسهیلات گردشگری و رتبه بهره‌وری مراکز جذب گردشگری محور مورد مطالعه

در تحقیق حاضر نوع و میزان ظرفیت منابع و دسترسی به خدمات و تسهیلات گردشگری محور مورد مطالعه با استفاده از مدل آنتروپی شانون، کوپراس و سامانه اطلاعات جغرافیایی (GIS) مورد بررسی قرار گرفته است تا به شکل دقیق نوع و میزان ظرفیت منابع و دسترسی به خدمات و زیرساخت‌ها در محور مورد مطالعه مورد سنجش قرار گیرد. یافته‌های پژوهش حاضر در سه مرحله به شرح زیر مورد بررسی قرار می‌گیرد که در مرحله اول ماتریس اولیه تصمیم‌گیری ارائه شده است (جدول ۷).

جدول ۷. ماتریس اولیه تصمیم‌گیری میزان ظرفیت منابع و دسترسی به خدمات و تسهیلات گردشگری

ماسوله	شیرین سو	ولیدر	شیت،	شیلاندر	تهم	زنجان	
۷۵	۲۵	۷۵	۲۵	۵۰	۲۵	فاصله از حریم خطوط انتقال نفت، گاز و برق	
۱۰۰	۷۵	۷۵	۰	۷۵	۱۰۰	خدمات معین گردشگری (خودرویی، آژانس گردشگری و مجتمع بین راهی، دفع زباله)	
۷۵	۵۰	۷۵	۰	۵۰	۱۰۰	دسترسی به شبکه راه فرعی و اصلی و تأسیسات (برق، گاز و آب)	
۷۵	۵۰	۷۵	۰	۷۵	۱۰۰	فاصله از مراکز سکونتگاهی (شهری و روستایی)	
۱۰۰	۵۰	۷۵	۰	۲۵	۷۵	تراکم و فاصله از جاذبه‌های تاریخی و انسان‌ساخت	
۷۵	۷۵	۱۰۰	۰	۰	۷۵	محل برگزاری جشنواره‌ها	
۶۷	۱۰۰	۶۷	۱۰۰	۳۳	۲۵	تراکم و فاصله از جاذبه‌های اکوتوریستی	
۵۰	۷۵	۵۰	۱۰۰	۱۰۰	۰	تراکم جمعیتی مراکز	
۱۰۰	۶۷	۱۰۰	۰	۳۳	۱۰۰	تراکم و دسترسی به هتل و تسهیلات اقامتگاهی	
۱۰۰	۰	۵۰	۰	۰	۱۰۰	سرانه و فاصله از مراکز درمانی و بیمارستان	
۱۰۰	۵۰	۵۰	۰	۵۰	۷۵	دسترسی به پلیس و نیروی انتظامی	
۶۷	۰	۰	۰	۶۷	۱۰۰	دسترسی به پایانه‌های حمل‌ونقل عمومی	
۰	۰	۰	۳۳	۶۷	۱۰۰	سرانه و فاصله از پمپ بنزین و خدمات خودپرداز بانکی	
۱۰۰	۵۰	۵۰	۰	۱۰۰	۱۰۰	ضریب نفوذ تلفن همراه و آنتن‌دهی جاده‌ای	

مرحله اول: استفاده از روش آنترپی شانون جهت تعیین وزن شاخص‌ها

روش آنترپی (Entropy) یکی از روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره برای محاسبه وزن معیارهاست که نیازمند به ماتریس معیار-گزینه می‌باشد و سپس به نرمال‌سازی ماتریس (درایه هر ستون بر مجموع ستون تقسیم می‌شود) و پس از آن آنترپی هر شاخص محاسبه می‌شود. آنترپی E_j به صورت زیر محاسبه می‌گردد و k به عنوان مقدار ثابت مقدار E_j را بین ۰ و ۱ نگه می‌دارد.

$$E_j = -k \sum_{i=1}^m p_{ij} \times \ln p_{ij} \quad i = 1, 2, \dots, m$$

در ادامه مقدار d_j (درجه انحراف) محاسبه می‌شود که بیان می‌کند شاخص مربوطه (d_j) چه میزان اطلاعات مفید برای تصمیم‌گیری در اختیار تصمیم‌گیرنده قرار می‌دهد. هر چه مقادیر اندازه‌گیری شده شاخصی به هم نزدیک باشند، نشان‌دهنده آن است که گزینه‌های رقیب از نظر آن شاخص تفاوت چندانی با یکدیگر ندارند.

$$d_j = 1 - E_j$$

سپس مقدار وزن w_j از طریق فرمول زیر محاسبه می‌گردد.

$$w_j = d_j / \sum d_j$$

جدول ۸. وزن شاخص‌های مستخرج از آنترپی شانون

۰/۰۲۶	فاصله از حریم خطوط انتقال نفت، گاز و برق
۰/۰۵۶	خدمات معین گردشگری (خودرویی، آژانس گردشگری و مجتمع بین‌راهی، دفع زباله)
۰/۰۴۶	دسترسی به شبکه راه فرعی و اصلی و تأسیسات (برق، گاز و آب)
۰/۰۲۴	فاصله از مراکز سکونتگاهی (شهری و روستایی)
۰/۰۴۹	تراکم و فاصله از جاذبه‌های تاریخی و انسان‌ساخت
۰/۰۲۳	محل برگزاری جشنواره‌ها
۰/۰۳۳	تراکم و فاصله از جاذبه‌های اکوتوریستی
۰/۰۲۴	تراکم جمعیتی مراکز
۰/۰۱۵	تراکم و دسترسی به هتل و تسهیلات اقامتگاهی
۰/۰۱۹	سرانه و فاصله از مراکز درمانی و بیمارستان
۰/۰۳	دسترسی به پلیس و نیروی انتظامی
۰/۰۲	دسترسی به پایانه‌های حمل‌ونقل عمومی
۰/۰۳	سرانه و فاصله از پمپ بنزین و خدمات خودپرداز بانکی
۰/۰۱	ضریب نفوذ تلفن همراه و آنتن‌دهی جاده‌ای

مرحله دوم: به‌کارگیری تکنیک کوپراس جهت رتبه‌بندی زیرساخت‌ها در مراکز گردشگری محور

روش کوپراس (COPRAS) نیز یکی از روش‌های تصمیم‌گیری و برای اولویت رتبه‌بندی یا گزینه‌بندی‌های گوناگون به کار می‌رود و برای این کار از وزن معیارها استفاده می‌کنند (Chatterjee et al., 2012: 386). این تکنیک با استفاده از اطلاعات در دسترس به رتبه‌بندی واحدها برحسب هر یک از شاخص‌های انتخابی با در نظر گرفتن معیارهای مثبت و منفی می‌باشد و در نهایت به رتبه‌بندی گزینه‌ها می‌پردازد. فرمول تکنیک کوپراس به شرح زیر می‌باشد: در آغاز ماتریس تصمیم‌گیری تشکیل و سپس با فرمول زیر نرمال‌سازی می‌شود.

$$R = \{r_{ij}\}_{m \times n} = \frac{x_{ij}}{\sum_{i=1}^m x_{ij}}$$

در مرحله بعد به وزن دار کردن ماتریس پرداخته می‌شود.

$$R = \{y_{ij}\}_{m \times n} = r_{ij} \times w_{ij}$$

در این گام باید مجموع مقادیر نرمال معیارهای مثبت را جدا و معیارهای منفی را جدا برای هر گزینه محاسبه کرد. در این رابطه y_{-ij} معیار منفی و y_{+ij} معیار مثبت هستند (جدول ۹).

$$s_{+i} = \sum_{i=1}^n y_{+ij} \quad \cdot s_{-i} = \sum_{i=1}^n y_{-ij}$$

جدول ۹. مقدار شاخص‌های دسترسی به خدمات گردشگری پس از وزن‌گذاری و جداسازی شاخص‌های مثبت و منفی

شیرین سو	تهم	شیلاندر	زنجان	ماسوله	شیت، ولیدر
۰/۰۶۵	۰/۰۶۵	۰	۰/۰۳۲	۰/۰۳۳	۰/۰۶۵
-۰/۲۸	-۰/۱۹	-۰/۰۹	۰	۰	۰
-۰/۲۰	-۰/۱۳	۰	۰	۰	-۰/۱۳
۰/۰۷	۰/۰۴	۰	۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۷
-۰/۲۰	۰	۰	-۰/۰۹	۰	-۰/۲۰
۰/۰۶	۰/۰۲	۰	۰/۰۶	۰/۰۴	۰/۰۶
۰	۰/۰۷	۰/۰۷	۰/۰۷	۰/۰۷	۰/۰۷
۰	۰/۰۲	۰/۰۷	۰/۰۴	۰/۰۷	۰/۰۴
-۰/۰۰۴	۰	۰	-۰/۰۰۴	-۰/۰۰۳	-۰/۰۰۳
۰/۰۵	۰/۰۱	۰	۰/۰۴	۰/۰۶	۰/۰۵
۰/۰۸	۰/۰۶	۰	۰/۰۶	۰/۰۴	۰/۰۶
۰/۰۸	۰/۰۴	۰	۰/۰۶	۰/۰۴	۰/۰۶
۰/۰۷	۰/۰۶	۰	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۷
۰/۰۴	۰/۰۲	۰	۰/۰۱	۰/۰۱	۰/۰۳

رتبه‌بندی نهایی آلترناتیوها (گزینه‌ها)، در این گام با توجه به رابطه زیر که محاسبه شاخص کوپراس است گزینه‌ها را رتبه‌بندی می‌نماییم. هر چه مقدار Q_i بزرگتر باشد نشان‌دهنده رتبه بهتر آن آلترناتیو در اولویت‌بندی است. آلترناتیوی که بیش‌ترین مقدار را دارد آلترناتیو ایده‌آل است:

$$Q_i = s_{+i} + \frac{s_{-min} - \sum_{i=1}^m s_{-i}}{s_{-i} \times \sum_{i=1}^m \left(\frac{s_{-min}}{s_{-1}}\right)} \quad .i = 1, \dots, m$$

s_{-min} برابر است با حداقل مقدار s_{-i} . برای بررسی میزان بهره‌مندی هر یک از گزینه‌ها از فرمول زیر استفاده می‌شود.

$$u_i = \frac{Q_i}{Q_{max}} \times 100$$

Q_{max} بزرگ‌ترین مقدار اهمیت نسبی می‌باشد و مقدار بهره‌مندی گزینه‌ها بین ۰ تا ۱۰۰ درصد می‌باشد. براساس میزان بهره‌وری و سودمندی گزینه‌ها رتبه تعیین می‌شود (جدول ۱۰).

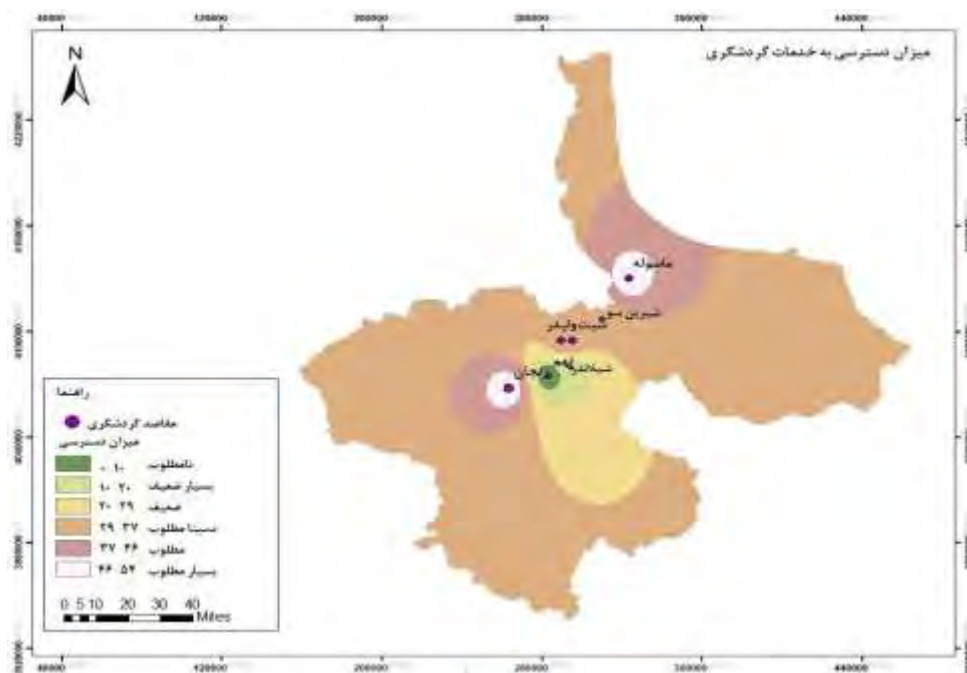
جدول ۱۰. مقدار بهره‌مندی و رتبه نهایی نواحی از منظر شاخص‌های دسترسی به خدمات گردشگری

نواحی	زنجان	تهم	شیلاندر	ماسوله	شیرین سو	شیت، ولیدر
مقدار بهره‌مندی	۸۹/۶۳	۱۰/۶۴	۹/۲۹	۸۸/۱۴	۱۰/۶۱	۴۷/۹۶
رتبه	۱	۴	۶	۲	۵	۳

با توجه به یافته‌های فوق؛ در ادامه پهنه‌بندی فضایی مطلوبیت ظرفیت منابع و دسترسی به خدمات و تسهیلات محور مورد مطالعه به تفکیک شاخص‌های ظرفیت و دسترسی گردشگری پرداخته می‌شود:

مرحله سوم: پهنه‌بندی فضایی مطلوبیت ظرفیت منابع و دسترسی به خدمات و تسهیلات

در این مرحله با نرم‌افزار GIS به روش درونیایی با مدل تحلیل فضایی فاصله معکوس وزن‌دار (IDW)؛ به پهنه‌بندی فضایی مطلوبیت ظرفیت منابع و دسترسی به خدمات و تسهیلات گردشگری محور مورد مطالعه به تفکیک شاخص‌های تحقیق براساس ظرفیت کمی و کیفی منابع، قابلیت و کیفیت دسترسی و رتبه نهایی مراکز جذب گردشگری محور مورد مطالعه در موقعیت مکانی پرداخته شده است (شکل ۵).

شکل ۵. پهنه‌بندی فضایی مطلوبیت ظرفیت منابع و دسترسی به خدمات و تسهیلات گردشگری

شکل (۵) نشان می‌دهد که شهر زنجان به دلیل مرکز استان بودن و تخصیص بودجه‌های عمرانی و طرح‌های بیش‌تر؛ به تبعیت از نظام برنامه‌ریزی بخشی و بالا به پایین و تمرکزگرا؛ اکثریت شاخص‌ها در کمیت و کیفیت خدمات و تسهیلات گردشگری از وضعیت مطلوبی نسبت به بقیه نواحی برخوردار است پس از آن به ترتیب ماسوله که یک سکونتگاه شهری می‌باشد و در سلسه مراتب نظام برنامه‌ریزی بخشی جایگاه بالاتری از منظر جمعیت و دسترسی خدمات و زیرساخت گردشگری نسبت به مراکز دیگر در رتبه دوم دسترسی و ظرفیت منابع گردشگری قرار دارد. این در حالی است که مرکز گردشگری شیت که یک سکونتگاه روستایی است اما تقاضای گردشگری آن از شهر زنجان بیش‌تر است و مرکز گردشگری شیت-ولیدر در رتبه سوم قرار دارد. همچنین؛ مراکز گردشگری تهم، شیرین‌سو و شیلاندر به ترتیب در رتبه‌های آخر ظرفیت‌های منابع و دسترسی به تسهیلات و خدمات گردشگری قرار دارند.

نتیجه‌گیری

در تحقیق حاضر ساختار فضایی حاکم بر محور گردشگری و وضعیت پراکنش ظرفیت منابع و دسترسی خدمات و تسهیلات گردشگری مطالعه شد. یافته‌های بخش اول تحقیق نشان می‌دهد که یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد؛ ۱. ساختار فضایی این محور درگیر موانع ساختاری و نیروهای بیرونی از جمله موانع نهادی و حقوقی؛ ۲. موانع اجتماعی و فرهنگی؛ ۳. موانع محیطی و بوم‌شناختی؛ ۴. موانع خدماتی؛ ۵. موانع اقتصادی به‌ویژه: تمرکزگرایی با روابط بخشی و بالا به پایین، نابرابری ناحیه‌ای، ضعف حکمروایی محلی و...؛ همچنین دارای عرصه‌های عملکردی (پتانسیل و تسهیل‌گرها)؛ از قبیل: بستر کالبدی- زیرساختی و انسان ساخت، بستر فرهنگی و اجتماعی، بستر اکوتوریستی با توان بالا در تمامی محور، بستر تاریخی جاذبه‌های گردشگری محور، کارکردهای جدید شبکه و بستر مهارت گردشگری (تولید، اشتغال‌زایی، کارآفرینی)، تغییر مثبت در الگوی عرضه و تقاضای نیروی کار گردشگری، پویایی جریان‌های جمعیتی و اقتصاد محلی، ظرفیت‌های اقتصادی و اجتماعی محلی و نقش‌پذیری جوانان و بانوان در راستای پیاده‌سازی برنامه‌ریزی فضایی می‌باشد.

از اینرو؛ جهت قیاس یافته‌های حاصل از بررسی اجزاء ساختار فضایی گردشگری، تحلیل محتوای کیفی موانع ساختاری و عرصه‌های عملکردی (تسهیل‌گرهای) محور مورد مطالعه در راستای پیاده‌سازی برنامه‌ریزی فضایی؛ به تحلیل بهره‌مندی وضع موجود میزان ظرفیت منابع و دسترسی به تسهیلات و خدمات گردشگری با استفاده از معیارهای رتبه‌بندی مراکز جذب گردشگر این محور گردشگری پرداخته

شد که گردشگری شهر زنجان با مقدار (۸۹/۶۳) درصد بهره‌مندی (ظرفیت منابع و دسترسی به خدمات و تسهیلات گردشگری)؛ رتبه اول، شهر ماسوله با (۸۸/۱۴) درصد رتبه دوم، مرکز شیت- ولیدر (۴۷/۹۶) درصد رتبه سوم و همچنین مرکز گردشگری تهم (۱۰/۶۴) درصد رتبه چهارم و مراکز شیرین سو و شیاندنر به ترتیب درصد و رتبه‌های پایین‌تری دارند. به عبارت دیگر؛ دقیقاً منطبق بر یافته‌های تحلیل موانع ساختاری و عرصه‌های عملکردی محور مورد مطالعه در راستای حرکت به سمت برنامه‌ریزی فضایی؛ مواردی از قبیل: ساختار تمرکزگرا، روابط بخشی بالا به پایین غیرفضایی؛ نابرابری ناحیه‌ای و... در رتبه‌بندی این مراکز جذب گردشگر محسوس است و از نظر بهره‌مندی ظرفیت منابع و دسترسی خدمات و تسهیلات گردشگری مراکز؛ دو مرکز شهری زنجان و ماسوله نسبتاً مطلوب و مرکز روستایی شیت- ولیدر متوسط و مراکز گردشگری تهم، شیرین سو، و شیاندنر ضعیف می‌باشد. همچنین پهنه‌بندی فضایی مطلوبیت دسترسی به خدمات و تسهیلات محور مورد مطالعه در نرم‌افزار GIS نشان می‌دهد که با فاصله گرفتن از مراکز استان به سمت شهرستان‌های اطراف، از امکانات زیرساختی و تسهیلات گردشگری محورهای گردشگری نیز به همان نسبت کاسته می‌شود و ساختار تمرکزگرا و روابط فضایی یک‌سویه و طرح محور؛ در محور گردشگری مورد مطالعه زمینه‌ساز تحقق نیافتن برنامه‌ریزی فضایی در ناحیه شده است که با نتایج فرجی سبکبار و همکاران (۱۳۹۳)، همچنین نتایج ملک (۱۳۹۲) مبنی بر تناسب نحوه توزیع جاذبه‌های گردشگری در شهرستان خور و بیابانک با الگوی فضایی پراکنش زیرساخت‌های ارتباطی و شبکه حمل‌ونقل، تحقیق یوسفی شهیر و همکاران (۱۳۹۳) مبنی بر این که که گردشگران به کیفیت شبکه‌های دسترسی، سهولت دسترسی به توقفگاه‌ها اهمیت می‌دهند؛ قابل مقایسه و همخوانی است و متفاوت از نتایج تحقیق صدرموسوی و دخیلی (۱۳۸۶) مبنی بر عدم تناسب با رشد روزافزون صنعت گردشگری استان آذربایجان شرقی علیرغم پتانسیل‌های بالا در عرصه گردشگری و همچنین متفاوت از نتیجه تحقیق کشاورز و همکاران (۱۳۹۱) که شهر اصفهان با جاذبه‌های فراوان اکوتوریستی و مزیت‌های رقابتی هزینه و زیرساخت‌ها جایگاه مناسبی دارد؛ می‌باشد. در این راستا، به علت نابرابری فضایی در وضع موجود، مطالعه و تدوین یک برنامه‌ریزی فضایی جامع و یکپارچه در محور مورد مطالعه ضروری است که نتایج این بخش از تحقیق با تحقیق گنز (۱۹۹۳) مبنی بر تأکید بر برنامه‌ریزی برای بخش تجاری و دسترسی خدمات گردشگری، نتایج تحقیق وارثی و همکاران (۱۳۹۰) مبنی بر؛ نبود مکان‌های سکوتی و هتل‌های مناسب در تمام فصول سال و برای تمام اقشار جامعه با درآمدهای مختلف، نتایج تحقیق ملکی و مودت (۱۳۹۲) مبنی بر مطرح نبودن جاذبه‌ها در شهرستان‌های استان یزد در سطح (ملی و منطقه‌ای) و عدم توازن و تعادل در توزیع زیرساخت و خدمات گردشگری همخوانی دارد. لذا؛ جهت رسیدن به سازمان فضایی مطلوب این محور گردشگری، حرکت به سمت برنامه‌ریزی فضایی در راستای بهبود عملکرد فضایی و دستیابی به توسعه متوازن و یکپارچه گردشگری؛ اقدامات زیر پیشنهاد می‌شود:

پیشنهادات راهبردی:

- ضرورت برنامه‌ریزی فضایی گردشگری محور مورد مطالعه و نظام حکمروایی چند سطحی با انجام تحقیقات دانشگاهی و تدوین طرح سازمان میراث فرهنگی و گردشگری در راستای تدوین چارچوب‌های برنامه‌ریزی فضایی توسعه گردشگری با تأکید بر مطالعات آینده‌نگاری ناحیه و ترسیم سازمان مطلوب فضایی این محور گردشگری.
- ضرورت پایش مشارکتی برنامه‌ها، ارزشیابی مستمر مداخلات توسعه‌ای گردشگری و پرهیز از مدیریت دستوری و الگویی.
- بسترسازی و آموزش کارآفرینی گردشگری در مراکز اکوتوریستی ماسوله، شیت و شیرین سو توسط نهادهای ذیربط منطقه‌ای.

پیشنهادات اجرایی:

- تقویت خدمات گردشگری فضاهای مکث رود- دره‌ای محور شیرین سو در امتداد نوکیان و ماسوله با تأکید بر حوزه‌های همگن تقویت زمینه‌های شکل‌گیری گردشگری کشاورزی در مراکز شیت- ولیدر در راستای تنوع‌بخشی به درآمد و اشتغال محلی.
- افزایش توانمندی‌ها و تفویض اختیار به نهادهای مدیریتی و سازمان‌های محلی برای اجرای قوانین و مقررات در جهت جلوگیری از آلودگی محیط‌زیستی، رعایت حریم رودخانه‌ها و تغییرات کاربری اراضی و ساخت‌وسازهای غیرقانونی با تأکید بر حفظ محیط‌های شکننده و آسیب‌پذیر با توجه به تقاضای زیاد احداث مجتمع‌های گردشگری به‌ویژه در مرکز شیت و ولیدر.
- ایجاد بازچه‌های ارائه محصولات محلی در مسیر اکوتوریستی محور مورد مطالعه.
- تخصیص اعتبارات ویژه جهت تقویت راه‌های ارتباطی خاکی محور مورد مطالعه به‌ویژه در مسیر گردشگری شیرین سو تا ماسوله.

- تأسیس آژانس ارائه خدمات پشتیبان گردشگری، ایجاد بانک اطلاعات گردشگری، تبلیغات آیین‌ها و جشنواره‌های محلی در سطح ملی در محور مورد مطالعه در راستای شناساندن قابلیت‌های توریستی محور زنجان - طارم - ماسوله توسط سازمان ذیربط.
- لزوم توجه و سرمایه‌گذاری بیشتر در مبحث خدمات معین خودرویی، نیروی انتظامی و افزایش جایگاه پمپ بنزین در این محور.
- سرمایه‌گذاری و تنوع‌بخشی به جاذبه‌های طبیعی و انسانی در راستای افزایش مدت اقامت جذابیت گردشگران با تأمین فعالیت‌ها در مسیر محور گردشگری مورد مطالعه و تبدیل منطقه به گردشگاه دائمی چهار فصل.

تقدیر و تشکر

مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتری می‌باشد که در دانشگاه شهید بهشتی تهران از آن دفاع شده است.

منابع

- احدنژاد روشتی، محسن و صالحی، حیدر. (۱۳۹۱). ارزیابی توزیع فضایی زیرساخت‌های گردشگری و تعیین نقش فرآیندهای اقتصادی - سیاسی و رشد فیزیکی شهرها در شکل‌گیری آن (مطالعه موردی: شهر زنجان). *فصلنامه مطالعات گردشگری*، ۱(۱)، ۹۱-۱۰۵.
- احمدی میرفانده، فضل‌اله؛ محمدزاده، مرجان؛ سلمان ماهینی، عبدالرسول و میر کریمی، سیدحامد. (۱۳۹۷). ارزیابی جاذبه‌های گردشگری حوضه آبخیز قزوین براساس میزان تأثیرگذاری شاخص‌های محیط‌زیستی. *مجله آمایش سرزمین*، ۱۰(۲)، ۳۱۳-۲۹۵.
- بزم‌آورد، شب‌بو. (۱۳۹۴). تحلیل فضایی و مکان‌یابی مراکز اقامتی با تأکید بر هتل‌ها؛ (مطالعه موردی: شهر کرمانشاه). پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی گردشگری به راهنمایی: دکتر رامین کیامهر، ایران، دانشگاه زنجان.
- بیات، مصطفی. (۱۳۹۷). جایگاه برنامه‌ریزی فضایی در توسعه پایدار سکونتگاه‌های روستایی. رساله دکتری در رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه شهید بهشتی تهران به راهنمایی دکتر عباس سعیدی.
- بیگدلی، اعظم؛ عینالی، جمشید؛ رابط، علیرضا و عباسی، فریبا. (۱۳۹۷). ارزیابی اثرات گردشگری خانه‌های دوم بر روی کیفیت زندگی ساکنین دائمی (مطالعه موردی: دهستان سعیدآباد شهرستان ایجرود). *مجله مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۱(۱)، ۲۱۶-۱۹۹.
- تقوایی، مسعود و صفربادی، اعظم. (۱۳۹۰). مدیریت گردشگری شهری با تأکید بر برنامه‌ریزی فضاهای شهری جاذب گردشگر (مطالعه موردی: شهر کرمانشاه). *فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ۳(۹)، ۲۰۸-۱۸۳.
- تقیلو، علی‌اکبر؛ افتاب، احمد و سلطانی، ناصر. (۱۳۹۶). امکان‌سنجی و سنجش برد سرمایه‌گذاری عرصه‌های گردشگری استان آذربایجان غربی. *مجله آمایش سرزمین*، ۹(۲)، ۳۸۸-۳۶۳.
- جعفری مهرآبادی، مریم؛ اکبری، مجید؛ عطایی، فرزانه و رازقی، فرزانه. (۱۳۹۶). مدلیابی ساختاری - تفسیری عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری غذا (مطالعه موردی: شهر رشت). *مجله مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۲(۳)، ۶۹۸-۶۸۱.
- حسام، مهدی. (۱۳۹۶). ارزیابی رضایتمندی گردشگران از مقصدهای گردشگری روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان فومن). *مجله مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۳(۴)، ۸۱۹-۸۰۳.
- حسن‌پور لمر، سعید. (۱۳۹۷). ماسوله شهری کهن؛ همراه با مولفه‌های معماری پایدار و ایرانی اسلامی. تهران، سخنوران.
- حسینی، سیدعلی؛ مبرهن قاسم‌آبادی، فاطمه؛ خوشدلان، مژگان و مهری، آزاده. (۱۳۹۵). تحلیل راهبردی شاخص‌های گردشگری (مطالعه موردی: شهر چابکسر، استان گیلان). *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۱(۳)، ۱۴۷-۱۲۹.
- داداش‌پور، هاشم و آراسته، مجتبی. (۱۳۹۷). تحلیل روابط فضایی میان بنادر جنوبی ایران و شهرهای پسرکانه منطقه‌ای. *مجله آمایش سرزمین*، ۱۰(۲)، ۲۲۳-۱۹۳.
- رضایی، پژمان. (۱۳۹۷). مکانیابی سایت‌های گردشگری عشایری با استفاده از TOPSIS و GIS مطالعه موردی: استان چهارمحال و بختیاری. *مجله مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۳(۴)، ۹۶۹-۹۵۱.
- رضایان پور، مهدی. (۱۳۹۶). پتانسیل‌های بوم‌گردشگری پایدار شهری - منطقه‌ای شهرستان نوشهر براساس شاخص‌های طبیعی - اقلیمی. *مجله آمایش محیط*، ۱۱(۴۰)، ۱۶۰-۱۴۳.
- رضایان پور، مهرداد. (۱۳۹۷). شناسایی مناطق گردشگری اقلیمی در غرب ایران. *مجله مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۳(۲)، ۴۰۹-۳۹۵.
- سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان زنجان (۱۳۹۸).
- سعیدی، عباس. (۱۳۹۱). پویای ساختاری - کارکردی: رویکردی بدیل در برنامه‌ریزی فضایی. *نشریه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۱(۱)، ۱۸-۱.

- شماعی، علی؛ علی‌اکبری، اسماعیل؛ موحد، علی و احمدی، علی. (۱۳۹۷). تحلیل اثرات اجتماعی-اقتصادی گردشگری تجاری بر شهرهای مرزی (مطالعه موردی: شهرهای بانه و سردشت). *مجله مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۳(۲)، ۳۳۳-۳۴۲.
- شمس‌الدینی، علی؛ حاضری، صفیه؛ زینعلی، بهرام و آربونی، زهرا. (۲۰۱۷). سنجش میزان رضایتمندی گردشگران از محصول توریسم با استفاده از مدل (HOLSAT) (مطالعه موردی: روستای کندوان). *مجله مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۲(۳)، ۶۷۹-۶۵۹.
- صدرموسوی، میرستار؛ دخیلی کهنمویی، جواد. (۱۳۸۶). ارزیابی وضعیت تسهیلات گردشگری استان آذربایجان شرقی از دید گردشگران. *مجله پژوهش‌های جغرافیایی*، ۳۹(۶۱)، ۱۴۳-۱۲۹.
- صفری علی‌اکبری، مسعود؛ احمدیان فرد، کرم؛ صادقی، حجت‌اله و غلامیان حسین‌آبادی، سمیه. (۱۳۹۷). شناخت و تحلیل امنیت اجتماعی در روستاهای هدف گردشگری (مطالعه موردی: استان اصفهان). *مجله مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۳(۲)، ۴۸۱-۵۰۱.
- فرجی مولایی، امین و علیرودیلو، هادی. (۱۳۹۴). تحلیل ماتریس فضایی گسست توسعه منطقه‌ای در استان مرکزی. *مجله آمایش سرزمین*، ۷(۲)، ۳۰۶-۲۷۷.
- قبادی، مرتضی؛ جعفری، حمیدرضا؛ نبی بیرهنندی، غلامرضا و احمدی پری، معصومه. (۱۳۹۴). سیستم پشتیبان فضایی برنامه‌ریزی و مدیریت محیط‌زیست برای مکان‌یابی و آمایش صنایع پتروشیمی لرستان. *مجله آمایش*، ۷(۲)، ۱۸۵-۱۶۵.
- کشاورز، حمید؛ جباری‌فر، سیدابراهیم و حسین‌پور، کبری. (۱۳۹۱). بررسی عوامل اجتماعی، فرهنگی و زیرساخت‌های مؤثر بر توسعه گردشگری دندان‌پزشکی در شهر اصفهان. *دانشکده دندان‌پزشکی اصفهان*، ۸(۷)، ۶۹۴-۶۸۴.
- کریمی، صدیقه و نصر، احمدرضا. (۱۳۹۱). روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌های مصاحبه. *مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)*، ۴(۱)، ۹۴-۷۱.
- ملک، مرضیه. (۱۳۹۲). تحلیل فضایی و سطح‌بندی جاذبه‌های گردشگری و زیرساخت‌های ارتباطی و شبکه حمل‌ونقل در مناطق کویری ایران (مطالعه موردی: شهرستان خور و بیابانک). پایان‌نامه برای اخذ درجه کارشناسی‌ارشد در رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی توریسم به راهنمایی دکتر محسن کلانتری، دانشگاه زنجان.
- ملکی، سعید و مودت، الیاس. (۱۳۹۲). تحلیلی بر توزیع و اولویت‌بندی زیرساخت‌های گردشگری استان یزد با استفاده از تکنیک برنامه‌ریزی. *نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، ۱۴(۳۴)، ۶۸-۴۷.
- وارثی، حمیدرضا؛ تقوایی، مسعود و شاهبوندی، احمد. (۱۳۹۰). تحلیلی بر وضعیت زیرساخت‌های گردشگری در شهر اصفهان (با تأکید بر هتل‌ها). *مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی*، ۲۲(۴)، ۹۱-۱۱۲.
- یوسفی شهیر. هانیه؛ حسین‌زاده دلیر، کریم و باقری، کریم. (۱۳۹۳). ارزیابی زیرساخت‌های گردشگری با تأکید بر محورهای ارتباطی و توقفگاه‌ها از دیدگاه گردشگران (منطقه تاریخی فرهنگی تبریز). نخستین سمینار علمی تخصصی جاذبه‌ها و دافعه‌های گردشگری آذربایجان شرقی، تبریز، خانه مطبوعات آذربایجان شرقی، شرکت ساریبانان گردشگری.

- Albercht, L. (2015). Ingredients for a more radical strategic spatial planning. *Environment and planning: Planning and Design*, 42(3), 510-525.
- Boukas, N., & Ziakas, V. (2013). Impacts of the global economic crisis on Cyprus tourism and policy Responses. *International Journal of Tourism Research*, 15(4), 329-345
- Chatterjee, P., Chakraborty, Sh. (2012). Material Selection Using Preferential Ranking Methods. *Materials and Design*, 35, 384-393.
- Davoudi, S., & Strange, I. (2008). *Conceptions of space and place in strategic spatial planning*. Routledge.
- Douglass, M. (2007). On the Epistemology of Rural Regional Development Models: From Development State to Neoliberal Ideologies in... , Confrance Paper. October 2007.
- Edwards, D., Griffin, T. (2008). URBAN TOURISM RESEARCH Developing an Agenda. *Annals of Tourism Research*, 1(1), 1032-1052.
- European Commission (1997). Compendium of European planning Systems. Regional Development Studies Report 28. Office for Official Publication of the European Communities, Luxembourg.
- Getz, D. (1993). Planning for tourism business distracts. *Annals of Tourism Research*, NO 20.
- Goncalves, O. (2013). Efficiency and productivity of French ski resorts. *Tourism Management*, 36, 650-657.
- Harvey, D. (1996). *Justice, Nature and the Geography of Difference*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Jafari, J., Xiao, H. (2016). *Encyclopedia of tourism*. London: Routledge, pp15- 246.
- Kastenholz, E., Carneiro, M.J., Marques, C.P. & Lima, J. (2012). Understanding and managing the rural tourism experience. The case of a historical village in Portugal. *Tourism Management Perspectives*, 4(1), 207-214.

- Li, I. (2008). A Review of Entrepreneurship Research Published in the Hospitality and Tourism Management Journals. *Journal of Tourism Management*, 29(5), 1013-1022.
- Naci, P. (2015). Technical Innovations in Cruise Tourism and Results of Sustainability. World Conference on Technology, Innovation and Entrepreneurship. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 195, 438 – 445.
- Nagaraju, L.G., & Chandrashekara, B. (2014). Rural Tourism and Rural Development in India. *International Journal of Interdisciplinary and Multidisciplinary Studies (IJIMS)*, 1(6), 42-48.
- Nemirschi, N., & Craciun, A. (2010). Entrepreneurship and tourism development in rural areas: case of Romania. *Romanian Economic and Business Review*, 5(1), 138-143.
- Pearce, D. (1998). *Tourism Today: A Geographical Analysis*. Harlow, Essex: Longman, 54(2), 55-56.
- Scheyvens, R. (2007). Exploring the tourism-poverty nexus. *Current Issues in Tourism*, 10(2), 231-254.
- Seidl, A., Guillano, F., & Pratt, L. (2006). Cruise tourism and community economic development in Central America and the Caribbean: the case of Costa Rica, *Pasos* 4, 213-224.
- Shen, F., Hughey, K., & Simmons, D. (2008). Connecting Livelihoods Approach and Tourism: A Review of the Literature Toward Integrative Thinking. CAUTHE 2008 Conference. Lincoln university.
- Smith, D.M. (1994). *Geography and social justice*. Oxford: Blackwe.
- Wall, G., Dudycha, D., Hutchinson, J. (1985). Point Pattern Analyses of Accommodation in Toronto. *Annals of Tourism Research*.
- World Bank (2015). *Strategic Environmental, Social and Cultural Heritage Assessment: Executive Summary*, World Bank.

How to cite this article:

Javad Abbasi, M., Sajjadi, J., Abdollahi, A., & Razavian, M . (2022). Spatial Analysis of Facilities and Tourism Services with Emphasis on Spatial Planning (Case Study: Zanjan, Tarom. Masoulele Tourism Axis). *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 17(3), 773-791.

ارجا به این مقاله:

عباسی، محمدجواد؛ سجادی، ژیلا؛ عبدالمهی، علی و رضویان، محمدتقی (۱۴۰۱). تحلیل فضایی تسهیلات و خدمات گردشگری با تأکید بر برنامه‌ریزی فضایی (مورد پژوهی: محور گردشگری زنجان - طارم - ماسوله). *فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۷ (۳)، ۷۹۱-۷۷۳.

فصلنامه علمی

مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی